

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Hanna Korsar

**NOORTE TÄISKASVANUTE RÕIVASTE ELUEA
PIKENDAMISE PRAKTIKAD NING TAKISTAVAD TEGURID**

Magistritöö

Õppekava juhtimine ja turundus, peeriala teenusedisain

Juhendaja: Jana Kukk, PhD

Tallinn 2025

Deklareerin, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele selle koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks.

Töö pikkuseks on 11983 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Hanna Korsar 2.01.2026

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
TEOREETILINE RAAMISTIK	8
1.1. Ringmajanduse põhimõtted ja jäätmehierarhia tekstiilitööstuses	8
1.2. Rõivaste kasutusfaas ja rõivaste eluea pikendamise praktikad	11
1.3. Teenusedisaini roll ringmajanduse toetamisel	14
1.4. Kasutajateekonna kaart ja COM-B mudel	16
2. METOODIKA	19
2.1. Teadusfilosoofilised lähtekohad	19
2.2. Uurimisstrateegia	20
2.2.1. Intervjuu struktuur	21
2.2.2. Kasutajateekonna kaardi ja COM-B mudeli kombineeritud uurimisraamistik	22
2.3. Valimi kirjeldus	24
2.4. Andmekogumine ja andmeanalüüs	26
3. TULEMUSED JA ANALÜÜS	29
3.1. Kvalitatiivse uuringu tulemused ja arutelu	29
3.1.1. Rõivaste väärtus ja emotsionaalne side kui eluea pikendamise lähtekoht	29
3.1.2. Loobumispunktid kasutajateekonna etappides	31
3.1.3. COM-B tegurid loobumispunktides ja erinevates tarbimissegmentides	37
3.1.4. Haridusliku toe ja sekkumise puudulikkus	42
3.2. Järeldused ja ettepanekud	43
KOKKUVÕTE	47
SUMMARY	50
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	53
LISAD	58
Lisa 1. Rõivaste eluea pikendamise praktikad	58
Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuukava	59
Lisa 3. Intervjuude transkriptsioonid	60
Lisa 4. Intervjueeritavate profiil	61
Lisa 5. Kvalitatiivse andmeanalüüsi struktuur	62
Lisa 6. Lihtlitsents	65

LÜHIKOKKUVÕTE

Ringmajanduse vaates on rõivaste eluea pikendamine üks tõhusamaid võimalusi vähendada ressurside kasutust ja tekstiilijäätmete teket, kuid praktikas jäävad toetavad tegevused sageli rakendamata. Rohepöörde eesmärkide toetamiseks on vaja kasutajakeskseid teenuseid ja selget kommunikatsiooni, mis lähtuvad noorte täiskasvanute vajadustest. Käesoleva magistritöö uurimisprobleem on, et Eesti kontekstis ei ole rõivaste eluea pikendamise teekonda teenusedisaini vaates piisavalt kaardistatud, et mõista peamisi loobumispunkte ja neid kujundavaid käitumuslikke tegureid.

Käesoleva magistritöö eesmärk on luua kasutajateekonna ja käitumist mõjutavate tegurite (COM-B mudeli) koondtulemustele tuginev teadmisaalus rõivaste eluea pikendamist toetavate teenuste arendamiseks, tuvastades teekonnas kriitilised loobumispunktid ning selgitades nende kujunemist. Eesmärgi saavutamiseks viib autor läbi kvalitatiivse uuringu, kogudes poolstruktureeritud intervjuud 14 noore täiskasvanuga vanuses 18–26 aastat. Autor analüüsib andmeid suunatud sisuanalüüsi põhimõtetel, kasutades kasutajateekonna etappe analüüsi struktureeriva teljena ning COM-B mudeli komponente seletava raamistikuna.

Tulemused osutavad, et loobumispunktid võivad kujuneda kasutajateekonna kõigis etappides ning peegeldavad käitumuslike tegurite koostoimet: psühholoogilise võimekuse piirangud, füüsilised ja sotsiaalsed võimalused ning motivatsioon põimuvad teekonna eri etappides ning suunavad otsustamist rõiva eluea pikendamise kasuks või kahjuks. Analüüs toob esile, et rõiva eluea pikendamise lähtepunkti mõjutavad rõiva tajutud väärtus ja emotsionaalne seotus ning et oma teadmistes tajutud lünk kujundab kasutajate oskusi ja valmisolekut. Tulemustest selgub, et toetavad tegevused ja tööriistad on mõjusamad juhul, kui need on sõnastatud kasutaja igapäevapraktikast lähtuvalt, mitte abstraktsete kestlikkusloosungite või normatiivsete ettekirjutustena.

Võtmesõnad: rõivaste eluiga; jätkusuutlik tarbimine; kasutajateekond; teenusedisain; COM-B

SISSEJUHATUS

Euroopa Komisjoni ringmajanduse tegevuskava kohaselt on tekstiilid üks seitsmest strateegilisest sektorist, mille kaudu toetatakse roheleppe eesmärki saavutada kliimaneutraalne ja ressursitõhus majandus (Euroopa Komisjon, 2019, 2020). Euroopa Liidu säästvate ja ringsete tekstiilide strateegia rõhutab rõivaste vastupidavuse tõstmist ja kasutusperioodi pikendamist, mis vähendab uute toodete tootmisvajadust ja aitab pidurdada jäätmete tekkimist (Euroopa Komisjon, 2022). Teaduskirjanduses on rõiva kasutusfaasi keskkonnakasu hästi dokumenteeritud, mistõttu on kasutusperioodi pikendamine ringmajanduse seisukohast kriitilise tähtsusega (Abagnato *et al.*, 2024; Ellen Macarthur Foundation, s.a.; Klepp *et al.*, 2020). Eestis on ringmajanduslikke eesmärke rakendatud nii riiklikul kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil. Tallinna ringmajanduse arengukava 2035 (Tallinna Linnavolikogu, 2025) seab üheks prioriteediks parandusteenuste kättesaadavuse ja nähtavuse suurendamise ning korduskasutuse soodustamise.

Noored täiskasvanud on ühed aktiivsemad rõivatarbijad ning nende tarbimisharjumused on alles kujunemisjärgus (Escourido-Calvo *et al.*, 2025; Zimand-Sheiner & Lissitsa, 2024). Kuigi teise ringi rõivaid käsitletakse sageli ühe võimaliku tekstiilijäätmete vähendamise lahendusena, näitavad uuringud, et noorte täiskasvanute puhul võib teise ringi ostukäitumine kujuneda kiirmoe tarbimise sarnaseks: ostetakse sageli ja impulsiivselt, rõivaid kasutatakse lühiajaliselt ning neist loobutakse kiiresti (Dekhili *et al.*, 2025; Mizrachi & Sharon, 2025). Seetõttu ei piisa üksnes ostukanali nihutamisest kiirmoelt kasutatud riiete, kui eesmärk on rõivajäätmete tegelik vähenemine (Zero Waste Europe, 2023). Tõhusate sekkumiste kavandamiseks on vaja mõista mitte üksiktegevusi eraldi, vaid seda, kuidas kasutajad liiguvad läbi rõiva eluea pikendamise teekonna ning millistes hetkedes ja millistel põhjustel rõiva kasutamisest loobutakse (Lemon & Verhoef, 2016).

Antud töö empiiriline fookus on Eestis elavatel 18–26-aastastel noortel täiskasvanutel, kelle iseseisvad rõivakasutuse harjumused ja praktikad on kujunemisjärgus. Käesolevas töös tähendab rõiva eluiga rõiva kasutusperioodi soetamisest kuni loobumiseni. Kasutajateekonda käsitleb autor

ajateljel kulgeva etappide ja puutepunktide jadana, mille jooksul toimuvad eluea pikendamise tegevused.

Käesoleva magistritöö probleem on, et Eesti kontekstis puudub piisav teadmisaalus selle kohta, millistes rõiva eluea pikendamise teekonna etappides noored täiskasvanud kõige sagedamini loobuvad eluea pikendamise võimalustest ning millised võimekuse, võimaluste ja motivatsiooniga seotud tegurid neid loobumispunkte kujundavad. Probleemi tõttu jääb ebaselgeks, kuhu saavad nii riik ja omavalitsused kui ka teenusepakkujad suunata tähelepanu, et rõivaste eluea pikendamine muutuks igapäevapraktikaks.

Magistritöö uurimuslik eesmärk on tuvastada noorte täiskasvanute rõiva eluea pikendamise teekonnas korduvad loobumispunktid ning selgitada nende kujunemist võimekuse, võimaluste ja motivatsiooniga seotud tegurite kaudu (COM-B mudel). Magistritöö rakenduslik eesmärk on tõlkida tulemused teenusedisaini sisendiks ja sõnastada soovitusel rõiva eluea pikendamist toetavate teenuste ja sekkumiste kavandamiseks Eesti kontekstis.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millistes kasutajateekonna etappides kaldub noor täiskasvanu rõivaste eluea pikendamisest loobuma?
2. Millised COM-B mudelist (võimekus, võimalused, motivatsioon) lähtuvad tegurid kirjeldavad ja selgitavad neid loobumispunkte?

Uurimisküsimused seovad kasutajateekonna kaardi ja COM-B mudeli ühtseks analüütiliseks raamistikuks: kasutajateekond annab ajateljel põhineva struktuuri, mille abil kirjeldada teekonna etappe ja puutepunkte; käitumistegurite mudel COM-B võimaldab samades punktides süstemaatiliselt avada, millistel põhjustel rõiva kasutamisest loobutakse. Töö originaalne panus seisneb nende kahe raamistiku ühendamises Eesti kontekstis viisil, mis muudab loobumispunktid ja neid kujundavad põhjused teenusedisaini jaoks rakendatavaks – ehk võimaldab siduda teekonna kriitilised hetked käitumise selgitustega ning rakendada neid konkreetsete teenuste loomiseks.

Uurimisobjektiks on 18–26-aastaste noorte täiskasvanute rõiva eluea pikendamisega seotud käitumine ja otsustusprotsessid kasutajateekonna eri etappides. Andmed koguti kvalitatiivse uurimusega poolstruktureeritud intervjuudega (n = 14) ning analüüsiti kasutajateekonna kaardistamise ja COM-B mudeli toel.

Magistritöö praktiline väljund on sisend sekkumiste disainiks: (1) sünteesitud ülevaade kriitilistest loobumispunktidest rõiva eluea pikendamise teekonnas ning (2) nende punktide COM-B-põhine seletus, mille alusel sõnastatakse ettepanekud teenuste ja toetavate sekkumiste arendamiseks.

Esimeses peatükis avatakse rõivaste eluea pikendamise olulisus ringmajanduses ning selgitatakse teenusedisaini rolli ja olulisust tulemuslike sekkumiste kujundamisel. Teises peatükis kirjeldatakse uurimisstrateegiat ja meetodikat, sh valimi kujunemist, andmekogumise ja -analüüsi võtteid ning analüüsiraamistiku (kasutjateekond ja COM-B) rakendamist. Kolmandas peatükis esitatakse ja analüüsitakse tulemusi teekonna etappide lõikes, seostatakse loobumispunktid COM-B teguritega ning koondatakse järeldused ja ettepanekud sekkumiskohtade kujundamiseks.

Autor tänab Tallinna Strateegiakeskuse töötajaid, juhendajat, kaasõpilasi, perekonda ning intervjuudes osalenud noori panuse eest magistritöö valmimisse.

Töö viited ning kasutatud allikate loetelu koostas autor viitamistarkvara Zotero abil.

TEOREETILINE RAAMISTIK

Selles peatükis avab autor uurimuse teoreetilise raamistikuna ringmajanduse põhimõtted ja jäätmehierarhia tekstiili- ja rõivatööstuse kontekstis, rõhutades rõivaste kasutusfaasi kui keskset sekkumispunkti keskkonnamõju vähendamisel. Seejärel defineeritakse rõivaste eluea pikendamise praktikad. Peatüki lõpetuseks käsitletakse kasutajateekonna kaardistamist kui teenusedisaini tööriista ning käitumist mõjutavate tegurite mudelit COM-B, mis moodustavad käesoleva töö empiirilise analüüsi kombineeritud raamistiku.

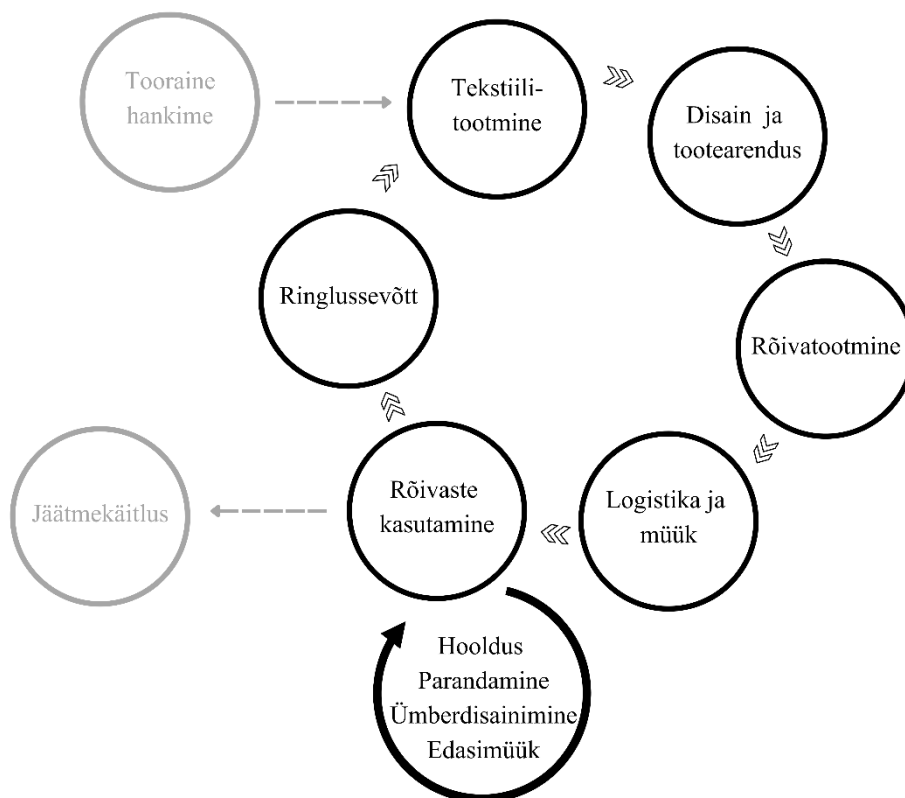
1.1. Ringmajanduse põhimõtted ja jäätmehierarhia tekstiilitööstuses

Euroopa Liidus on riiete tarbimine alates 1990. aastate keskpaigast kasvanud ligi 40%, mis on seotud rõivaste odavnemise, kvaliteedi languse ja sellest tuleneva eluea lühenemisega. Keskmine eurooplane kasutab igal aastal umbes 26 kilogrammi tekstiile ning viskab neist ära ligi 11 kilogrammi, millest enamik jõuab põletusse või prügilasse. (Euroopa Komisjon, 2022) Eestis soetatakse aastas ligikaudu 16 200 tonni uusi ning 4100 tonni kasutatud rõivaid ja kodutekstiile ehk umbes 15,2 kilogrammi inimese kohta (2022. aasta andmetel), kusjuures välisriikide e-kaubandusest tehtud ostud jäävad ametlikust arvestusest välja (Moora *et al.*, 2022). See viitab, et tegelik tarbimismaht ja potentsiaalne jäätmekogus on veelgi suurem.

Tekstiili- ja rõivatööstus on üks ressursimahukamaid tööstusharusid, tarbides märkimisväärses koguses vett, energiat ja kemikaale ning põhjustades kõrgeid CO₂-heiteid (Niinimäki *et al.*, 2020). Ellen MacArthur Foundationi (s.a.) käsitluses on ringmajandus süsteemne lahendusraamistik, mis tegeleb kliimamuutuste, elurikkuse kao, jäätmete ja saastatusega, tuginedes kolmele disainipõhimõttele: (1) jäätmete ja saaste kõrvaldamine, (2) toodete ja materjalide ringlusse laskmine nende kõrgeimas väärtuses ning (3) looduse taastamine.

Joonis 1 (lk 9) illustreerib tekstiili- ja moesektori ringmajandusmudelit, mis rõhutab väärtuse hoidmist toodete kasutusfaasis läbi hoolduse, parandamise, ümberdisaini, korduskasutuse ja ringlussevõtu. Halliga tähistatud etapid – primaarne tooraine tootmine ja jäätmekäitlus –

paiknevad lineaarses „võta–tooda–viska“ mudelis, mille osakaalu soovitakse vähendada (Ellen MacArthur Foundation, 2017; Euroopa Komisjon, 2022).

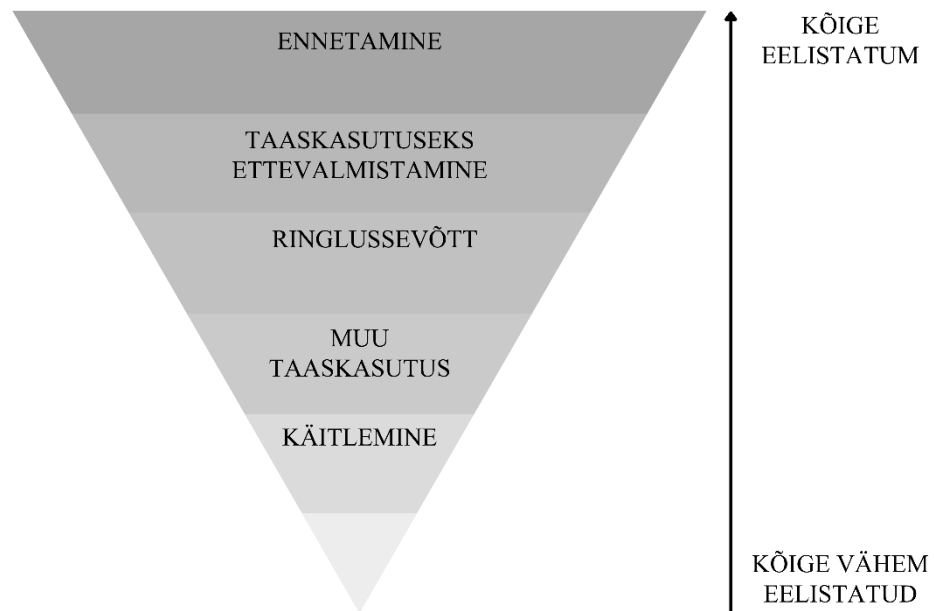
Joonis 1. Tekstiili- ja rõivatööstuse ringmajandusmudel

Allikas: Autori koostatud Ellen MacArthur Foundationi (2017) ja Euroopa Komisjoni (2022) põhjal

Ressursside ja jäätmete juhtimisel rakendatakse hierarhilist lähenemist, mis seab prioriteediks keskkonna seisukohast kõige tõhusamad tegevused: esmalt ennetamine, seejärel korduskasutus, ringlussevõtt ning alles seejärel energiakasutus ja kõrvaldamine (European Parliament, 2008; Gharfalkar *et al.*, 2015). Tekstiilitööstuses tähendab see, et rõivaste eluea pikendamine hoolduse ja parandamise kaudu on strateegiliselt tõhusam kui pelgalt materjalide ringlussevõtt (WRAP, 2017).

Joonis 2 (lk 10) kujutab Euroopa Liidu jäätnehierarhiat tekstiili- ja moesektori kontekstis, rõhutades tegevuste järjestust keskkonnamõju alusel. Kõige eelistatum on ennetamine (nt ületootmise vältimine, materjalitõhus disain, pikema eluea planeerimine), sellele järgneb taaskasutuseks ettevalmistamine (parandamine, hooldus, ümberdisainimine) ja ringlussevõtt, mis

hoiavad rõivad ja materjalid kauem ringluses. Hierarhia alumised tasemed – energiakasutus ja jäätmekäitlus – on keskkonnale kõige ebasoodsamad ning neid tuleks rakendada vaid siis, kui kõrgemad astmed ei ole võimalikud. (European Parliament, 2008).

Joonis 2. Jäätmehierarhia vastavalt Euroopa Liidu jäätmeraamdirektiivile tekstiili- ja moesektori kontekstis

Allikas: Autori koostatud Euroopa Parlamendi (2008) direktiivi 2008/98/EÜ ja Gharfalkar *et al.*, 2015) põhjal

Mitmed uuringud rõhutavad, et rõivaste parandamine, kohandamine ja ümberkujundamine on tõhusad viisid toodete eluea pikendamiseks ning seeläbi moetööstuse keskkonnamõju vähendamiseks (McQueen *et al.*, 2022; Zhang & Hale, 2022). Samuti on rõiva kvaliteedil ja konstruktsioonil otsene seos toote eluea ja keskkonnamõjuga. Kõrgema kvaliteediga ja parandamiseks sobivad rõivad püsivad kasutuses kauem (Laitala & Klepp, 2020; WRAP, 2017). Seetõttu on rõivaste võimalikult kaua kasutuses hoidmine üks olulisemaid sekkumispunkte tekstiilsektori ringmajanduse arendamisel (Abagnato *et al.*, 2024; Laitala & Klepp, 2020).

Ringmajanduse seisukohad osutavad küll selgelt, et kasutusfaas ja eluea pikendamine on keskkonnamõju vähendamisel prioriteetsed, kuid jäävad sageli üldiseks selles osas, millal ja miks tarbijad rõivastest loobuvad. Käesoleva töö uurimisprobleem – teadmatus noorte täiskasvanute loobumispunktidest rõiva eluea pikendamise teekonnas – paikneb seega ringmajanduse „suure

pildi“ ja individuaalse tarbijakäitumise vahelisel lõhel. Järgmises alapeatükis liigutaksegi üldisest ringmajanduse raamistikust konkreetsemalt rõiva kasutusfaasi ja eluea pikendamise praktikate juurde.

1.2. Rõivaste kasutusfaas ja rõivaste eluea pikendamise praktikad

Kasutusfaas on rõiva elutsükli keskne etapp, kus toote tegelik väärtus realiseerub. Kui tootmise ja müügi etapid on ajaliselt lühikesed, võib kasutusfaas kesta aastaid ning just sellel perioodil otsustatakse, kui kaua rõivas aktiivses kasutuses püsib. (Ellen MacArthur Foundation, 2017; Klepp *et al.*, 2020; Laitala & Klepp, 2020) Ringmajanduse vaatenurgast on see kriitiline hetk, kus tarbijakäitumine ja teenused määravad, kas rõiva eluiga pikeneb või katkeb enneaegselt (United Nations Environment Programme, 2023).

Varasemad uuringud osutavad, et rõivaste pikaajalisust toetavad praktikad moodustavad tegevuste spektri: rõiva kasutuse ja hoolduse teadlik korraldamine, kohandamine ja ümbertegemine (nt sobivuse muutmine) ning rõiva ümbertöötlemine, sh loovtaaskasutus ja ümberotstarbestamine (nt pükste muutmine lühikeseks), samuti käsitletakse kestvust toetava järeltegevusena rõivaste ringlusesse suunamist (Laitala & Klepp, 2018; Shim *et al.*, 2018; Zhang & Hale, 2022; WRAP, 2013). Käesolevas magistritöös eristab autor rõivaste eluea pikendamisel neli järjestikust etappi: 1) preventiivne etapp, kuhu kuuluvad hooldus ja õige hoiustamine, mis aitavad vältida enneaegset kulumist ja uue toote vajadust; 2) korrektiivne etapp, mis hõlmab parandamist ja muid rõiva kasutuskõlblikkust taastavaid sekkumisi; 3) ümberdisaini etapp, kus rõiva kuju, stiili või funktsiooni muudetakse ümberdisaini, stiliseerimise ja väärtustava taaskasutuse (*upcycling*) kaudu; ning 4) korduskasutuse etapp, mille käigus rõiva omandisuhe liigub uuele kasutajale või tootetsükli läbi annetamise, kinkimise, müügi, vahetuse ja rendi.

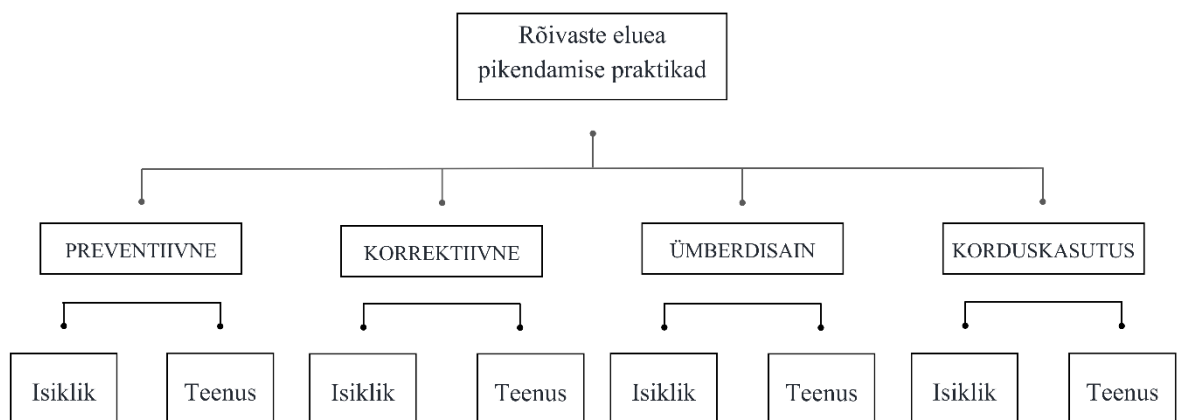
Preventiivne eluiga keskendub rõiva korrashoiule ja ennetavale hooldusele, mis aitab vältida kulumist ja pikendada toote funktsionaalset kestvust; hooldustegevused nagu mõõdukas ja tootele sobilik pesemine, madalamad temperatuurid ja õige hoiustamine vähendavad materjalide kulumist ja säilitavad rõiva välimust (Bianco *et al.*, 2023; Laitala *et al.*, 2017; Wiedemann *et al.*, 2021). Korrektiivne eluiga viitab tegevustele, mis taastavad rõiva funktsiooni ja välimuse ning millel on lisaks praktilisele kasule üha enam ka esteetiline ja emotsionaalne mõõde: parandamine võib väljendada hoolivust, loovust ja keskkonnateadlikkust ning tugevdada sidet esemega, muutes rõiva

kasutamise pelgalt tarbeesemena tähenduslikuks ja emotsionaalselt kestmaks suhteks (Konovalov *et al.*, 2023; Laitala & Klepp, 2018; Valle-Noronha *et al.*, 2025). Ümberdisaini etapp hõlmab tegevusi, mille eesmärk on kohandada olemasolevat rõivast kasutaja muutuvate vajaduste, maitse või kehatüübiga, alates väikestest muudatustest (pikkuse või istuvuse korrigeerimine, detailide lisamine või eemaldamine), ja stiliseerimise kuni ulatuslikuma ümbertöötlemiseni, mille käigus rõivaid kombineeritakse ja tõlgendatakse ümber nii, et nende kasutusvõimalused ja tähendus muutuvad; see võib toimuda nii isetegemise kui professionaalse teenusena ning toetab rõivaste eluiga ühtaegu funktsionaalselt ja emotsionaalselt, rõhutades eseme unikaalsust (Laitala & Klepp, 2018; Shim *et al.*, 2018; Zhang & Hale, 2022; WRAP, 2017). Korduskasutuse etapp algab hetkest, mil rõivas ei täida enam oma rolli senise omaniku aktiivses garderoobis, kuid omab potentsiaali jätkata elu järgmise kasutaja käes. Siia kuuluvad isiklikud praktikad (edasiandmine, kinkimine, vahetus) ja teenusepõhised lahendused (korduskasutus- ja komisjonipoed, järelturu müügi- ja rendiplatvormid), samuti kogukondlikud algatused nagu riidevahetusüritused, mis seovad rõivaste ringluse sotsiaalse ühistevõimega ning aitavad vähendada uute toodete soetamise vajadust. (Abagnato *et al.*, 2024; Farrant *et al.*, 2010; Sandin & Peters, 2018; Turunen & Gossen, 2024) Seega ei lõpe rõivaste eluea pikendamine individuaalse kasutuse hääbumisega, vaid sõltub sellest, kuivõrd süsteem toetab rõiva jõudmist järgmiste kasutajateni mugaval, nähtaval ja usaldusväärsel teel, kuni lõpuks jõutakse paratamatu loobumiseni ja selle jäätme muutmiseni.

Kõikides eluea pikendamise etappides toimuvad tegevused mõjutavad otseselt nii toodete eluiga kui ka kasutajakogemust ning neid praktikaid võib jagada isiklikeks tegevusteks (nt kodune parandamine, hooldamine, kohandamine) ja professionaalseteks teenusteks, nagu rätsepa- ja puhastusteenused (Cooper, 2002; McLaren *et al.*, 2015). Kui asetada uuringutes käsitletud info antud töö konteskti, siis COM-B mudeli võtmes sõltub isiklike praktikate kujunemine eeskätt kasutaja võimekusest ja motivatsioonist: oskused, väärtused ja hoiakud määravad, kas rõivast pestakse hoolikalt, parandatakse kodus või kohandatakse loovalt ümber. Uuringud näitavad, et kodused parandamis- ja ümbertegemispraktikad on tihedalt seotud keskkonnahoiakute ja moraalse kaalutlustega (raiskamise vältimine, hoolivus, keskkonnateadlikkus) ning panustavad otseselt rõivaste pikemas kasutusaega (Laitala & Klepp, 2018; Valle-Noronha *et al.*, 2025). Konovalovi, Valle-Noronha ja Kuuse (2023) analüüs rõivaste korduvast parandamisest näitab, et iga paranduskord võib tugevdada emotsionaalset seotust esemega ja luua uue väärtusruumi, kus rõivas muutub pelgast tarbeesemest mälestusi ja identiteeti kandvaks objektiks. See seostub Chapmani (2015) mõistega „emotsionaalne kestvus“ (*emotional durability*), võime hoida inimese ja eseme vahelist suhet piisavalt tähenduslikuna, et edasi lükata uue ostu vajadust.

Professionaalsed parandusteenused täiendavad seevastu toote disainist ja kvaliteedist tulenevat potentsiaali, pakkudes mugavust ja kvaliteetset tulemust ning olles seega üks olulisemaid võimalusi rõiva eluiga pikendada (Cooper, 2010). COM-B raamistikus on siin keskne eelkõige võimaluse dimensioon: isegi motiveeritud ja teadlik kasutaja ei vali parandusteenust, kui see on liiga kallis, raskesti leitav või ajaliselt ebamugav. Varasemates uuringutes on parandamise peamisteks takistusteks kõrge hind, sobiva teenuse leidmise ajakulu ning parandusteenuste vähene nähtavus tarbija igapäevases keskkonnas (Laitala *et al.*, 2021; Zhang & Hale, 2022). Seega kujuneb rõiva eluea tegelik pikkus just isiklike oskuste ja motiivide ning teenuste kättesaadavuse koosmõjus, mis ongi käesoleva töö empiirilise analüüsi fookus.

Eelnevalt käsitletud uurimustööde põhjal võib koondada rõivaste eluea pikendamise praktikad nelja põhietappi (Shim *et al.* (2018), Zhang ja Hale (2022), WRAP (2017), Laitala ja Klepp (2018) Abagnato *et al.* (2024)). Joonis 3 seob need praktikad ühtseks raamistikuks ühtlasi eristades, kas tegu on isikliku tegevuse või professionaalse teenusega. Selline jaotus aitab selgelt näha, kuidas erinevad sekkumisvormid, alates igapäevasest hooldusest kuni ümberdisaini ja omanikuvahetuseni, toetavad rõiva pikemat kasutust, vähendavad uue toote vajadust ning panustavad tekstiilisektori ringsemaks muutumisele.

Joonis 3. Rõivaste eluea pikendamise praktikad

Allikas: Autori koostatud varasemate uuringute põhjal (Shim *et al.* (2018), Zhang ja Hale (2022), WRAP (2017), Laitala ja Klepp (2018) ning Abagnato *et al.* (2024))

Lisaks isiklikule ja professionaalsele parandamisele on olemas ka kolmas lähenemine – kogukondlikud ja avaliku sektori algatused, mis ühendavad parandamise sotsiaalse õppimise, ühistegevuse ja teadlikkuse tõstmisega. Charter ja Keiller (2018) näitavad, et sellised algatused nagu remondikohvikud loovad ruumi teadmiste vahetamiseks ning kujundavad parandamisest sotsiaalse praktika, mis võib muuta parandamise loomulikuks osaks igapäevasest jätkusuutlikust

eluviiisist. Sarnast rolli võivad täita ka omavalitsuste või riigi tasandil korraldatud algatused, näiteks ringmajanduskeskused ning remondi- ja parandustöötoad. Käesolev uurimus sellesse lähenemisse süvitsi ei lasku, kuid käsitleb lühidalt kogukondlikke parandamispraktikaid kui üht võimalikku viisi rõivaste eluea pikendamiseks.

Lisa 1 üldistab Joonisel 3 esitatud sünteesi autori koostatud lihtsustatud ülevaattetabelina, mis koondab kirjanduses kirjeldatud praktikad hoolduse, paranduse ja jätkutegevuste kategooriatesse ning eristab nende avaldumisvorme isiklikul, professionaalsel ja juhendatud/kogukondlikul tasandil. Käesolevas töös toimus see jaotus ühtlasi empiirilise osa alusraamistikuna: selle põhjal kujundati intervjuukava teemaplokid ning struktureeriti andmekogumine ja analüüs kasutajateekonna etappide ning käitumist mõjutavate tegurite mudeli komponentide lõikes. Tabeli kolm kategooriat seovad Joonisel 3 esitatud nelja etapi tegevused praktilisemaks ülevaateks: hooldus vastab preventiivsele etapile, parandus koondab korrektiivse ja ümberdisaini etapi sekkumised (sh kohandused, stiliseerimine, loovtaaskasutus) ning jätkutegevused hõlmavad korduskasutuse praktikad (nt müük, annetamine, kinkimine ja vahetamine).

1.3. Teenusedisaini roll ringmajanduse toetamisel

Ringmajanduse toetamine rõivaste sektoris kujutab endast keerulist, mitmetasandilist väljakutset, mis nõuab süsteemset lähenemist. Rittel ja Webber (1973) defineerisid selliseid nähtuseid „kurjade probleemidena“ (*wicked problems*). Need on omavahel seotud, mitmeti tõlgendatavad ning neid ei saa lahendada üksikute komponentide eraldi muutmisega. Buchanan (1992) täiendas, et disain pakub selliste probleemide käsitlemiseks sobiva raamistiku, kuna see ühendab analüütilist mõtlemist praktilise tegevusega ning võimaldab luua lahendusi, mis arvestavad nii tehnilisi, sotsiaalseid kui ka kultuurilisi aspekte.

Disaini roll ringmajanduse kontekstis on aja jooksul nihkunud üksikute toodete parendamiselt tooteteenuste süsteemide ja laiemate sotsiaal-tehniliste üleminekute kujundamisele (Ceschin & Gaziulusoy, 2016). See tähendab, et jätkusuutlikkust ei otsita mitte ainult tootedisainist, vaid ka ärimudelitest ja teenuseprotsessidest, mis aitavad ressursivoogusid aeglustada, sulgeda ja kitsendada (Bocken *et al.*, 2016). Teenusedisain, mida mõistetakse kui kasutajakeskset ja kaasloovat lähenemist teenuste kujundamisele, võimaldab neid süsteemseid muutusi praktikas ellu viia (Kimbell, 2011; Sangiorgi & Prendiville, 2017).

Süsteemse vaatenurga rakendamine teenusedisainis eeldab, et rõivaste eluiga käsitletakse laiemas ökosüsteemis, kus toimivad koos erinevad sidusrühmad ja praktikad. Sevaldsoni (2013) süsteemidele orienteeritud disain (*systems oriented design*) rõhutab vajadust mõista seoseid erinevate tasandite ja tegutsejate vahel, mitte keskenduda üksnes üksikute komponentide optimeerimisele. Rõivaste kasutusfaasi puhul tähendab see, et eluea pikendamist toetavad teenused on osa sotsiaalsetest praktikakogumitest, kus kasutaja igapäevased valikud määravad, kui kaua rõivas süsteemis ringluses püsib (Laitala & Klepp, 2018).

Käitumisteaduslikust vaatenurgast ei ole kasutajad passiivsed ringmajanduslike normide täitjad, vaid tegutsevad vastavalt sellele, mida nende keskkond võimaldab (Gibson, 2014). Gibsoni (2014) ökoloogiline tajuteooria kirjeldab, et inimesed tajuvad objekte ja keskkonda sobimuste (*affordances*) kaudu – see, kuidas midagi on kujundatud, suunab, mida peetakse realistlikuks ja mugavaks teha.

Empiirilised uuringud rõivaste eluea kohta näitavad, et kuigi tarbijad tunnistavad sõnades parandamise olulisust, jääb tegelik käitumine sageli sellest maha – eelistatakse lihtsaid parandusi (nt nööbi õmblemine), kuid keerulisemate sekkumiste korral valitakse sagedasti vahetus uue vastu (Gwilt, 2014; Laitala & Klepp, 2018; McQueen *et al.*, 2022; Zhang & Hale, 2022). Seda hoiakute ja käitumise vahelist lõhet (*attitude-behaviour gap*) on kirjeldatud nii keskkonnakäitumise üldises kirjanduses (Kollmuss & Agyeman, 2002) kui ka noorte rõivatarbimise uuringutes (Diddi *et al.*, 2019).

Teenusedisaini põhialuste hulgas tuuakse esile kasutajakesksus, kaasloome, järjestamine, tõendamine ja terviklikkus (Stickdorn *et al.*, 2018). Rõivaste eluea kontekstis tähendab see, et iga kasutusetapp – alates ostust ja kandmisest kuni järeltegevusteni – on potentsiaalne teenuspuutepunkt, mida saab disainida kas eluea pikendamist toetavaks või seda takistavaks. Siiski jäävad mitmed teenusedisaini käsitletud pigem normatiivseks, kirjeldamata, kuidas eri puutepunktides tekkiv kogemus seostub konkreetsete käitumisviiside ja loobumispunktidega. Käesolev töö kasutabki kasutajateekonna kaardistamist ja COM-B raamistikku selleks, et siduda kasutajakogemuse ajajoon noorte täiskasvanute käitumist kujundavate teguritega. Järgnev alapeatükk selgitab, kuidas see kombinatsioon võimaldab liikuda probleemi kirjeldusest analüüsini.

1.4. Kasutajateekonna kaart ja COM-B mudel

Kasutajateekonna kaardistamine (*Customer Journey Mapping, CJM*) on teenusedisaini üks keskseid tööriistu, mis aitab mõista, kuidas kasutaja kogeb teenust ajas ja ruumis ning millised kokkupuutepunktid kokku kujundavad kogemust (Stickdorn *et al.*, 2018). Lemon ja Verhoef (2016) määratlevad kasutajateekonda mitmest järjestikusest puutepunktist koosneva protsessina, mis hõlmab otsingut ja võrdlemist, ostuotsust, tarbimist ja järelteenuseid. Zomerdijs ja Voss (2010) rõhutavad, et eriti kogemuspõhistes teenustes määrab kvaliteedi see, kuidas erinevad puutepunktid ajas kokku sulavad – milline on teekonna sujuvus ja emotsionaalne kulg.

Seega võimaldab kasutajateekonna kaart visualiseerida, kuidas teenus loob kasutajale väärtust ja kuidas kuhjuvad katkestused või negatiivsed kogemused (Stickdorn *et al.*, 2018). Samas juhivad Rosenbaum, Otalora ja Ramírez (2017) tähelepanu, et paljud teekonnakaardid toetuvad liigselt organisatsiooni oletustele, justkui kõik kliendid läbiksid samad puutepunktid samas järjekorras. Halvorsrud, Kvale ja Følstad (2016) pakuvad andmepõhist lähenemist, kus võrreldakse teenusepakkuja plaanitud protsessi ja kasutajate tegelikkusandine teekondi intervjuude ja jälgimisandmete põhjal.

Käesolevas magistritöös kasutatakse kasutajateekonna kaardistamise raamistikku kahel viisil. Esiteks struktureerimisvahendina, mille abil jaotatakse noorte täiskasvanute rõivakasutus erinevateks kasutusetappideks ning koostatakse kõiki osalejaid hõlmav koondtabel nende etappide lõikes. Teiseks analüütilise raamistikuna, mille kaudu seotakse kasutajateekonna puutepunktid käitumuslike teguritega, et mõista, millised võimekuse, võimaluste ja motivatsiooni aspektid kujundavad eluea pikendamise otsuseid ning loobumiskohti. Autori hinnangul aga teekonnakaardist üksi ei piisa, et selgitada, miks kasutaja ühes või teises puutepunktis teatud viisil käitub. See küll kaardistab „mis“ ja „millal“, kuid mitte alati „miks“.

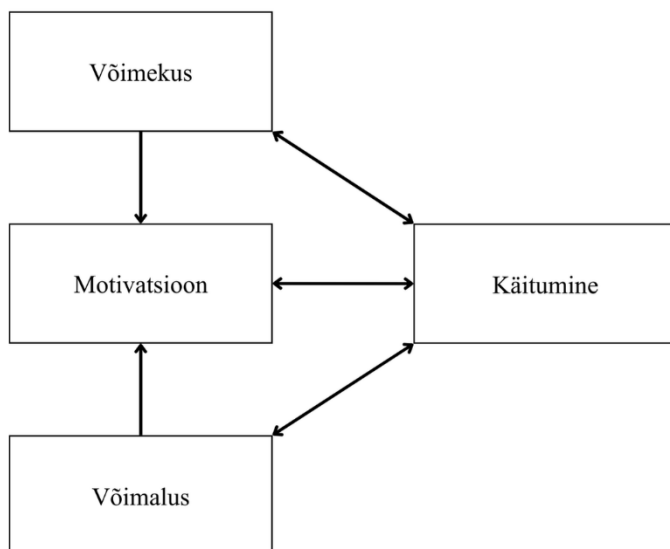
Selle lünga täitmiseks rakendab autor analüüsi etapis käitumist mõjutavate tegurite mudelit ning kasutab Eesti käitumisteadlaste poolt aktsepteeritud akronüümi COM-B (*Capability–Opportunity–Motivation–Behaviour*). COM-B on Susan Michie, Maartje van Straleni ja Robert Westi (2011) välja töötatud käitumise muutmise raamistik, mis sündis 19 erineva käitumisteooria ja -mudeli sünteesimisel ning paikneb käitumise muutmise ketta (*Behaviour Change Wheel, BCW*) keskmes; see kirjeldab tingimusi, mille olemasolul saab konkreetne käitumine (B) toimuda –

inimene peab olema piisava võimekusega (C), omama sobivaid võimalusi (O) ning olema motiveeritud (M).

COM-B raamistik eristab kolme omavahel seotud komponenti (Michie *et al.*, 2011):

1. Võimekus (*Capability, C*) – füüsiline ja vaimne suutlikkus teatud viisil käituda. Füüsiline võimekus hõlmab oskusi ja füüsilisi eeldusi (nt õmbelusoskused, osavus). Vaimne võimekus puudutab teadmisi, arusaamu ja tähelepanuressurssi (nt teadmine, kuidas rõivaid õigesti hooldada või kuhu parandusteenuse saamiseks pöörduda).
2. Võimalus (*Opportunity, O*) – käitumist võimaldavad või takistavad välised tegurid. Füüsiline võimalus tähendab materiaalist ja ruumilist keskkonda, ressursse ja ajafaktorit (nt parandusteenuse olemasolu elukohas, hind, sobiv lahtiolekuaeg). Sotsiaalne võimalus hõlmab norme, hoiakuid ja teiste inimeste käitumist (nt kas sõpruskonnas peetakse riiete parandamist „normaalseks“ või pigem „imelikuks“).
3. Motivatsioon (*Motivation, M*) – psüühilised protsessid, mis käivitavad käitumist ja toetavad selle püsimist. Refleksiivne motivatsioon on teadlik kaalutlus: eesmärgid, väärtused, hoiakud (nt keskkonnateadlik soov pikendada rõivaste eluiga). Automaatne motivatsioon on emotsioonid, harjumused ja impulsid (nt spontaanne soov osta uus ese või vastumeelsus parandusteenuste kasutamise ees).

Joonisel 4 (lk 18) on kujutatud COM-B mudeli tegurite omavahelisi seoseid. Mudeli kohaselt eeldab mistahes käitumisviis (B), et kolm tingimust – võimekus (C), võimalus (O) ja motivatsioon (M) – on samaaegselt olemas. Võimekus ja võimalus mõjutavad otseselt motivatsiooni, samas kui motivatsioon võib omakorda suurendada või vähendada inimese valmisolekut oma oskusi arendada ja keskkonda muuta. Oluline on märkida, et COM-B ei käsitle neid komponente isoleeritult, vaid süsteemina: võimekus ja võimalus kujundavad motivatsiooni, samal ajal kui motivatsioon võib omakorda mõjutada seda, kui palju inimene on valmis uusi oskusi omandama või oma keskkonda muutma. (Michie *et al.*, 2011).

Joonis 4. Käitumise eeltingimuste mudel: võimekuse, võimaluste ja motivatsiooni seosed käitumisega
 Allikas: Michie *et al.* (2011), autori tõlge

Kokkuvõtvalt seob käesoleva magistritöö teoreetiline raamistik omavahel neli tasandit: ringmajanduse ja jäätmehierarhia loogika, rõivaste eluea pikendamise praktikad, kasutajateekonna vaate ning käitumusliku analüüsi. Ringmajanduslik vaatenurk ja eluea pikendamise raamistik selgitavad, miks töö fookus on just kasutusfaasil ning selle olulisematel puutepunktidel. Teenuste ja teenusedisaini käsitletult omakorda rõhutab, et need praktikad ei ole vaid üksikisiku moraalne valik, vaid sõltuvad sellest, milliseid võimalusi konkreetne ökosüsteem pakub. Kasutajateekonna kaardistamine võimaldab seejärel struktureerida noorte täiskasvanute rõivakasutuse teekonda ja tuvastada, millistes etappides ja puutepunktides tekivad potentsiaalsed rõivaste eluea pikendamise või nendest loobumise hetked, samas kui COM-B mudel annab vahendi mõista, kas nendes punktides tehtud otsuseid piirab eelkõige võimekuse, võimaluste või motivatsiooni puudus. Varasemad uurimused, sh Eesti kontekstis, on neid kirjeldanud kas ilma süstemaatilise käitumusliku analüüsita või rakendanud käitumisraamistikke, ilma et neid seostataks konkreetsete teekonnaetappidega. Antud töö panustab sellesse lünka, sidudes kasutajateekonna kaardistamise ja käitumist mõjutavate tegurite mudeli, et tuvastada, kus rõivaste eluea pikendamise teekonnal kujunevad loobumiskohad ning millist tüüpi sekkumised võiksid neid muuta.

2. METOODIKA

Käesolevas peatükis avatakse uurimuse teadusfilosoofilised lähtekohad ning põhjendatakse metoodilise lähenemise valikut. Seejärel kirjeldatakse uurimisstrateegiat, uuringu ülesehitust ning kasutajateekonna ja käitumist mõjutavate tegurite kombineeritud raamistikku, millega analüüsitakse noorte täiskasvanute rõivaste eluea pikendamise praktikaid. Edasi tutvustatakse valimit, andmekogumise protsessi ja temaatilise analüüsi samme ning käsitletakse uurimuse usaldusväärsust.

2.1. Teadusfilosoofilised lähtekohad

Käesoleva uurimuse teadusfilosoofilised lähtekohad on interpretivistlik ja transformatiivne maailmavaade. Interpretivism eeldab, et sotsiaalne reaalsus on mitmene ja sotsiaalselt konstrueeritud ning uurija ülesanne on mõista, kuidas inimesed oma kogemustele tähendusi omistavad (Creswell & Creswell, 2017). See sobitub uurimistöö eesmärgiga süüvida noorte täiskasvanute subjektiivsetesse kogemustesse rõivaste eluea pikendamise kontekstis – mõista, kuidas nad tajuvad ja väärtustavad rõivaste eluea pikendamisega seotud praktikaid ning milliseid põhjuseid nad oma käitumisele omistavad. Fookus ei ole niivõrd mõõdetavatel muutujatel, vaid igapäevastel tähendusloomeprotsessidel, mida avatakse kvalitatiivsete poolstruktureeritud intervjuude kaudu.

Transformatiivne maailmavaade lisab siia normatiivse mõõtme: lisaks nähtuse kirjeldamisele on eesmärgiks panustada ringmajanduse ja kestliku tarbimise põhimõtete rakendamist toetavate lahenduste kujundamisse. Transformatiivne lähenemine eeldab, et uurimus ei ole väärtusneutraalne, vaid lähtub soovist toetada sotsiaalset muutust (Creswell & Creswell, 2017). See on kooskõlas teenusedisaini loomumase eesmärgiga otsida koos kasutajatega uusi, kasutajakeskseid lahendusi ühiskondlikele probleemidele (Sangiorgi & Prendiville, 2017; Stickdorn *et al.*, 2018).

2.2. Uurimisstrateegia

Käesoleva magistritöö empiirilise osa meetodiks on kvalitatiivne uurimus, mille eesmärk on mõista, kuidas noored täiskasvanud kogevad, mõtestavad ja hindavad rõivaste eluiga pikendavaid praktikaid. Kvalitatiivne lähenemine on sobiv, sest võimaldab uurida subjektiivseid tähendusi, hoiakuid ja argipraktikaid, mida ei ole võimalik ammendavalt kirjeldada kvantitatiivsete, mõõdetavate muutujate kaudu (Creswell & Poth, 2018).

Antud magistritöös rakendab autor kvalitatiivset juhtumiuuringu strateegiat. Uuritavaks juhtumiks on Eestis elavate 18–26-aastaste noorte täiskasvanute rõivakasutuse teekond rõivaste eluea pikendamise vaates koos seda teekonda raamivate teenuste ja isetegemise puutepunktidega. Seega on uurimisobjektiks konkreetne käitumistahk: nende rõivaste eluea pikendamisega seotud praktikad ja neid ümbritsev ökosüsteem. Selline kitsendus on kooskõlas juhtumiuuringu loogikaga, kus uuritakse süvitsi ühte selgelt piiritletud nähtust selle tegelikus kontekstis (Yin, 2003).

Selle eesmärgi saavutamiseks kogub autor empiirilisi andmeid poolstruktureeritud intervjuude abil, mis jätavad vastajatele piisava vabaduse oma kogemusi ja hoiakuid omas sõnastuses avada, kuid on samal ajal struktureeritud nii, et need kataksid süsteemselt uurimisküsimustest tulenevad teemad.

Andmeanalüüsi ja tulemuste esitamise aluseks on kasutajateekonna kaardistamine, mida kasutatakse siin kahel eesmärgil. Esiteks on see analüütiline tööriist, mis aitab struktureerida ja tõlgendada kvalitatiivseid intervjuuandmeid erinevates teekonna etappides. Teiseks on see teenusedisaini meetod, mis toetab võimalike teenusearenduste ja süsteemsete sekkumiste kavandamist, võimaldades tõlkida kasutajate kogemused ja vajadused konkreetseteks arendusideedeks (Lemon & Verhoef, 2016; Stickdorn *et al.*, 2018).

Lisaks seob autor kasutajateekonna kaardistamise COM-B mudeliga, mis võimaldab analüüsida, millist rolli mängivad noorte täiskasvanute praktikates võimekus, võimalused ja motivatsioon. Nende kahe lähenemise kombineerimine loob tervikliku uurimisstrateegia: kasutajateekonna kaardistamine aitab mõista teekonna kulgu ja kokkupuutepunkte, COM-B mudel aga seda, millised tegurid igas etapis käitumist toetavad või takistavad. Ühelt poolt toimib see raamistik

empiirilise analüüsi struktuurina, teiselt poolt annab aluse potentsiaalsete sekkumiste ja teenuselahenduste sõnastamiseks.

Uurimuse eesmärk ei ole pakkuda statistiliselt üldistavat ülevaadet kogu populatsiooni rõivakasutusest, vaid luua süstemaatiline arusaam noorte täiskasvanute kogemustest ning sellest, kuidas teenused ja argipraktikad saavad toetada rõivaste pikemat kasutusaega. Kuigi rõivaste lühike kasutusaeg võib olla seotud ka tootmiskvaliteedi ja materjalivalikuga, keskendub käesolev uurimus eeskätt kasutusfaasi praktikatele ning nendega seotud takistavatele puutepunktidele, mitte toodete tehnilise kvaliteedi detailsele analüüsile.

Empiiriline osa põhineb poolstruktureeritud intervjuudel noorte täiskasvanutega (vanuses 18–26 aastat), kes soetavad ja hooldavad oma rõivaid peamiselt ise. Valimisse on kaasatud nii neid, kellel on varasem kokkupuude rõivaste hooldus- ja parandusteenustega, kui ka neid, kes eelistavad kõike ise teha või kellel teenusekogemus puudub. Selline lähenemine võimaldab võrrelda erinevaid praktikaid ning mõista, millised vajadused ja barjäärid ilmnevad. Intervjuukava on koostatud uurimisküsimuste alusel ning struktureeritud kasutajateekonna etappide ja käitumist mõjutavate tegurite järgi.

2.2.1. Intervjuu struktuur

Poolstruktureeritud intervjuukava koostati uurimisküsimustest lähtudes ning on üles ehitatud kasutajateekonna etappide ja COM-B raamistikust tulenevate teemade kaupa. Intervjuu algas osaleja tarbimisvalikute ja ostuharjumuste kaardistamisega, mis aitas luua usaldusliku õhkkonna ning paigutada kogemused laiemasse konteksti. Enne intervjuude läbiviimist süstematiseeris autor tuginedes kirjandusele rõivaste eluea pikendamise praktikad (Lisa 1), koondades need kolme kategooriasse – hooldus, parandus (sh parendus) ja jätkutegevused – ning eristades nende avaldumisvorme isiklikul, professionaalsel ja juhendatud/kogukondlikul tasandil. Autor kasutas raamistikku intervjuu fookuse hoidmiseks ja praktikate ühiseks mõtestamiseks. Seejärel liikus intervjuu läbi rõiva eluea pikendamise teekonna: kvaliteedi ja kestvuse hindamisest ning info otsimisest hooldus- ja paranduspraktikateni ning lõpetuseks rõivaste edasise käekäigu, loobumise ja ümbertegemisega seotud otsusteni. Küsimustega kaardistati osalejate igapäevaharjumusi (nt hoiustamine, hooldusvõtted), kogemusi eluea pikendamist toetavate teenustega (nt parandusteenus, hooldusnõustamine) ja kogukondlike võimalustega (nt töötoad) ning rõivaste edasist käekäiku (müük, annetamine või loobumine). Igas teekonnanosas avati täpsustavate järelküsimustega osaleja võimekust (oskused, teadmised), võimalusi (teenuste kättesaadavus, aeg,

raha, sotsiaalne tugi) ja motivatsiooni (väärtused, hoiakud, tunded). Intervjuu küsimused koondati avatud teemaplokkidesse, mis võimaldas intervjueril vastaja kogemustest lähtuvalt paindlikult muuta nii järjekorda kui ka sügavust. Intervjuukava on esitatud töö lisas 2.

2.2.2. Kasutajateekonna kaardi ja COM-B mudeli kombineeritud uurimisraamistik

Käesolevas magistritöös kasutatakse autoripoolset kombineeritud uurimisraamistikku, mis ühendab kasutajateekonna kaardi ja käitumist mõjutavate tegurite mudeli. Valik lähtub eeldusest, et rõivastega seotud käitumine avaldub ajas kulgeva teekonnanä – alates vajaduse teadvustamisest kuni rõivast loobumiseni – ning et see teekond on samal ajal tugevalt mõjutatud individuaalsetest ja struktuursetest teguritest (Stickdorn *et al.*, 2018).

Kasutajateekonna kaardistamise teoreetiline käsitlus on varasemalt töös juba avatud; käesolevas alapeatükis keskendutakse selle rakendusele rõivaste eluea pikendamise uurimisel. Kasutajateekonna kaart pakub ajateljel põhinevat struktuuri, mille abil kirjeldada noorte rõivakasutuse peamisi etappe ja puutepunkte erinevate teenuste ja praktikatega (Stickdorn *et al.*, 2018; Stickdorn & Schneider, 2012). Käesolevas empiirilises analüüsis koondab autor teoreetilises osas eristatud neli etappi (preventiivne, korrektiivne, ümberdisain ja korduskasutus) kasutajateekonna vaates kolmele analüütilisele põhietapile, ühendades otsustuseelse teadvustamise ja infootsingu otsustamise etappi ning käsitledes rõivaste eluea pikendamise tegevusi koondnimetuse „kasutamine“ all, millele järgnevad järeltegevused (korduskasutus ja loobumine).

Empiirilises analüüsis ei koostatud iga osaleja jaoks eraldi visuaalset kasutajateekonna kaarti, vaid kasutati ühist koondtabelit. Pärast esmast kodeerimist ATLAS.ti keskkonnas tõstis autor intervjuukatked Exceli koondtabelisse, kus iga rida kirjeldas üht konkreetset episoodi noore rõivateekonnas. Tabelis on eraldi veerud kasutajateekonna etapi, iga käitumist mõjutava teguri, olukorra kirjelduse, loobumise tüübi, lühikese tsitaadi ning hinnangu kohta, kuidas kirjeldatud praktika mõjutavad rõiva eluiga. Selline struktuur võimaldab andmeid sorteerida ja filtreerida nii teekonna etapi kui ka COM-B komponentide käitumist mõjutavate tegurite lõikes ning nende põhjal sõnastada sünteesitud kasutajateekonna kirjelduse, mis võtab kokku tüüpilised mustrid kõigi osalejate lõikes ega taotle ühegi konkreetse vastaja täielikku individuaalset teekonnakaarti.

Autori hinnangul ei piisa ainuüksi teekonna kirjeldamisest, et selgitada noorte tehtud valikuid. Seetõttu lisab ta käitumusliku kihi COM-B mudeli abil, mis käsitleb konkreetseid käitumisviise

kolme põhikomponendi koosmõjuna. Michie *et al* (2011) järgi eeldab COM-B mudel, et teatud käitumisviis saab võimalikuks siis, kui samaaegselt on olemas piisav võimekus, võimalus ja motivatsioon.

Käesolevas töös tõlgendatakse neid komponente järgmiselt:

1. Võimekus – teadmised, praktilised oskused ja enesekindlus, mis võimaldavad rõivaid hooldada, parandada, ümber disainida või sobiv teenus leida;
2. Võimalus – füüsilised ja sotsiaalsed tingimused, mis kas soodustavad või takistavad teenuste, materjalide, vahendite, aja ja info kättesaadavust;
3. Motivatsioon – väärtused, hoiakud, emotsioonid, harjumused ja identiteediga seotud motiivid, mis suunavad kas korrektselt hooldama ja hoiustama, parandama, ümber tegema, uue ostma või teemat üldse mitte teadvustama.

Nende kahe meetodilise vahendi ühendamine tähendab, et iga kasutajateekonna episoodi juures tõlgendab autor osalejate kirjeldusi üheaegselt nii teekonnaetapi kui ka käitumist mõjutavate tegurite valguses. Kontseptuaalses raamistikus (tabel 4) võib kasutajateekonna etappe ja käitumist mõjutavaid tegureid kujutada ka maatriksina: horisontaalteljel teekonna etapid, vertikaalteljel käitumist mõjutavad tegurid.

Tabel 4. Kasutajateekonna kaardi ja COM-B mudeli kombineeritud uurimisraamistik

KASUTAJATEEKONNA ETAPID			
	Otsustamine	Kasutamine	Järeltegevused
COM-B	Võimekus		
	Võimalus		
	Motivatsioon		

Allikas: Autori koostatud ja kohandatud Stickdorn *et al.* (2018), Lemon & Verhoef (2016) ja Michie *et al.* (2011) alusel

Autori hinnangul ei oleks kumbki lähenemine üksi käesolevas uurimuses piisav. Ainult kasutajateekonna kaardi kasutamisel jääks analüüs valdavalt kirjeldavaks: oleks võimalik näha, millistes etappides noored teadvustavad rõivaprobleemi, millal kaaluvad parandust, kuhu

pöörduvad või millal loobuvad, kuid vähem selguks, millised oskuste, võimaluste või motivatsiooni lüngad neid valikuid kujundavad. Ainult COM-B mudeli kasutamisel jääks ajatelg ja konkreetne kontekst ähmaseks – oleks võimalik kirjeldada, millised võimekuse, võimaluste ja motivatsiooni tegurid käitumist mõjutavad, kuid raskem eristada, millises teekonna etapis need tegurid kõige enam rolli mängivad ning milliste puutepunktide kaudu oleks mõistlik sekkuda. Kahe lähenemise ühendamise võimaldab seega siduda „kus ja millal“ (kasutajateekond) ja „miks“ (käitumisviisi põhjused) ning tõlgendada noorte rõivaste eluea pikendamise praktikaid nii protsessi- kui ka käitumistasandil.

2.3. Valimi kirjeldus

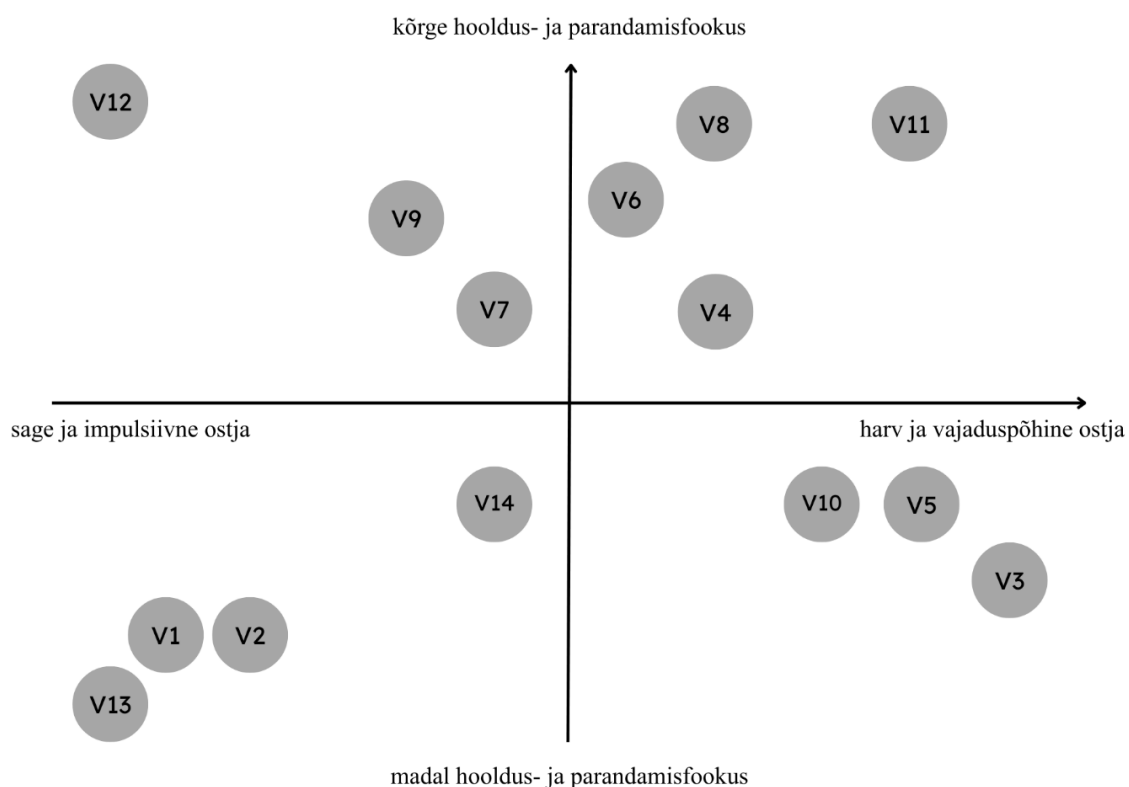
Käesoleva magistritöö empiiriline osa põhineb 14 poolstruktureeritud intervjuul (V1–V14), mis viidi läbi 18–26-aastaste noorte täiskasvanutega ajavahemikus 2.–12. november 2025. Uurimisse kaasati osalejad, kes vastasid järgmistele tingimustele: nad sobitusid vanusegruppi ning ostavad (sh finantseerivad) ja hooldavad oma rõivaid ise. Valim oli sihipärane; eesmärk ei olnud statistiline esinduslikkus, vaid võimalikult erinevate kogemustega infoküllaste juhtumite koondamine, mis võimaldaks mõista rõivaste eluea pikendamise praktikaid sügavuti. Selline strateegia on kooskõlas kvalitatiivse uurimuse loogikaga, kus olulisim on uuritava nähtuse olemuse ning korduvate mustrite, mitte selle statistilise leviku mõistmine (Patton, 2015).

Teemaline küllastus hakkas ilmnema pärast kaheteistkümnendat intervjuud, mil uued vestlused ei toonud enam sisuliselt uusi teemasid, vaid kinnitasid juba tuvastatud mustreid. Seejärel viidi läbi veel kaks intervjuud, et veenduda, et eri tüüpi tarbimismustrid ja rõivaste eluea pikendamise praktikad on valimis esindatud. Varasemad uurimused on näidanud, et kvalitatiivsetes intervjuudes saavutatakse küllastus sageli juba 12 osaleja juures (Guest *et al.*, 2006), mistõttu võib valimi mahtu pidada antud töö eesmäärke silmas pidades piisavaks.

Intervjueeritavad leiti kahel viisil. Esiteks kutsus autor sihipäraselt intervjuule kolm noort, kes vastasid kaasamiskriteeriumidele ja kelle rõivakasutus kogemuste põhjal erines. Seejärel jagati intervjuukutset sotsiaalmeedias, et jõuda laiema ja mitmekesisema sihtrühmani ning vähendada ainult autori vahetu kontaktvõrgustiku kasutamisest tulenevat kallutatust. Nii kujunes 14 osalejaga valim, kuhu kuulusid nii töötavad tudengid kui ka täiskohaga töötavad noored erinevate erialade ja ametitega. Enamik osalejatest olid naised ($n = 9$), kuid kaasatud oli ka mehi ($n = 5$), et avada

võimalikke erinevusi rõivaste kasutus- ja parandamisharjumustes. Lisa 4 koondab intervjuueeritavate põhiandmed ning näitab, et valim hõlmab erineva tarbimisprofili ja teenusekogemusega noori.

Intervjuueeritavate omaduste ja tarbimisharjumuste paremaks mõtestamiseks koostas autor persoonamaatriksi (Joonis 5), kuhu koondati kõigi osalejate olulisemad tarbimismustrid ja rõivaste eluea pikendamise võtmepraktikad. Maatriks osutab neljale tüüpilisele kombinatsioonile skaalaruumis „sage–harv ostja“ ja „madal–kõrge hooldus- ja parandamisfookus“, mille alusel eristus neli kvalitatiivset tarbimisprofili. Need profiilid ei pretendeeri statistilisele üldistatavusele ega moodusta eraldiseisvat segmentatsioonimeetodit, vaid toimivad analüütilise taustatööriistana, mis aitab autoril mõtestada valimi mitmekesisust ning pakub lähtekoha edasisteks uurimusteks, kus profiile saaks kvantitatiivselt täpsustada ja edasi arendada. Parandusteenuste kasutamise kogemuse tase kajastab osalejate enesehinnangulist sagedust, mitte objektiivselt mõõdetud kasutuskordi.

Joonis 5. Persoonamaatriks

Allikas: Autori koostatud intervjuude põhjal

Metodoloogiliselt on valim piiratud nii suuruse ($n = 14$) kui ka sihipärase valiku tõttu, mistõttu ei ole tegu esindusliku läbilõikega kõikidest Eesti noortest täiskasvanutest. Küll aga võimaldab

selline lähenemine saavutada teemapõhise küllastuse ning siduda mitmekesiseid kogemuslugusid ühe juhtumiuuringu raames, mis on kooskõlas töö eesmärgiga mõista noorte rõivaste eluea pikendamise praktikaid ning nendega seotud teenuste puutepunkte sügavuti.

2.4. Andmekogumine ja andmeanalüüs

Andmekogumise meetodiks olid poolstruktureeritud süvaintervjuud, mis võimaldasid uurijal süvitsi mõista osalejate isiklikke kogemusi, hoiakuid ja arusaamu rõivaste eluea pikendamise praktikatega seoses. Intervjuu on sobiv meetod, kui uuritakse tähendusi, motivatsiooni ja otsustusprotsesse, mis on seotud igapäevaste praktikate ja teenuste kasutamisega. Poolstruktureeritud intervjuu vorm ühendab ühtse raamkava (teemad ja põhiküsimused) paindlikkusega, et süveneda osaleja poolt esile toodud näidetesse ja tõlgendustesse (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006).

Intervjuud keskendusid järgmistele teemadele: (1) osalejate ostuharjumused; (2) praktikad ja kogemused rõivaste eluea pikendamiseks; (3) tajutud takistused; (4) rõivaste eluea pikendamise esteetiline ja emotsionaalne väärtus. Intervjuukava oli struktureeritud kasutajateekonna etappide ning käitumist mõjutavate tegurite mudeli alusel, mis võimaldas süsteemselt uurida, kuidas noored täiskasvanud kirjeldavad oma teekonda rõivaste eluea pikendamise praktikate kontekstis ning millised tegurid nende käitumisviise soodustavad või takistavad. See tagas intervjuude vahelise võrreldavuse, kuid jättis samal ajal ruumi osalejate omapoolsetele seostele ja lugudele.

Intervjuud viidi läbi individuaalselt ning nende kestvus jäi vahemikku 45–75 minutit. Vestlused salvestati osaleja teadliku nõusoleku alusel ning transkribeeriti sõna-sõnalt. Andmete konfidentsiaalsuse tagamiseks anonümiseeriti transkriptsioonid, kasutades intervjuueeritavate tähiseid. Uurija roll oli olla aktiivne kuulaja ja vestluse kaaslooja, kes suunab intervjuud teemaploki kaupa, kuid lubab osalejatel vabalt väljendada oma mõtteid, kogemusi ja tundeid, mis on seotud rõivaste parandamise ja eluea pikendamise praktikatega. Intervjuude transkriptsioonid on leitavad lisas 3 esitatud lingilt.

Andmeanalüüs viidi läbi temaatilise analüüsi meetodil, mis sobib korduvate mustrite ja tähenduste avastamiseks kvalitatiivses andmestikus ning võimaldab süstemaatiliselt liikuda üksikute kogemuslugude tasandilt laiemate teemade ja tõlgendusteni, säilitades samal ajal seose osalejate

konkreetsete ütlustega (Braun & Clarke, 2006). Analüüs tugines valdavalt raamistikupõhisele (deduktiivsele) kodeerimisele, lähtudes klienditeekonna etappidest ja COM-B komponentidest. Tarbimisprofiilide kirjeldus kujunes seevastu andmepõhiselt osalejate ostukäitumise ja -kanalite põhjal ning aitas tulemusi kontekstualiseerida. Analüüs hõlmas järgmisi etappe: (1) intervjuude transkribeerimine ja korduv läbilugemine, et tutvuda andmestikuga ja teha esmaseid tähelepanekuid; (2) raamistikupõhine kodeerimine eelnevalt määratletud koodiraamistiku alusel (CJM + COM-B); (3) koodide koondamine ja võrdlev analüüs, et tuvastada korduvad mustrid ja loobumispunktid teekonna eri etappides ning neid selgitavad tegurite kombinatsioonid; (4) tulemuste süntees ja tõlgendamine teoreetilises raamistikus, seostades tuvastatud mustrid uurimisküsimustega.

Preventiivsed rõivaste eluea pikendamise praktikad tähistasid intervjuudes tegevusi, mille eesmärk oli ennetada kulumist või defekti teket enne probleemi ilmnemist (nt teadlik hooldus ja hoiustamine). Korrektiivsed eluea pikendamise praktikad tähistasid tegevusi, mis algatati pärast probleemi tekkimist. Lõik kodeeriti korrektiivseks, kui tegevus oli reaktsioon juba olemasolevale puudusele. Loobumispunkt määratleti kui hetk osaleja kirjeldatud teekonnas, kus rõiva eluea pikendamist toetav tegevus jäi algatamata, katkestati või asendati vähem pingutust nõudva alternatiiviga. Loobumispunkt kodeeriti alati konkreetse kasutajateekonna etapi (otsustamine/kasutamine/järeltegevused) alla ning sama lõik võis saada mitu COM-B koodi, kui osaleja tõi korraga välja mitu barjääri.

Uurimus viidi läbi eetikanõudeid järgides. Kõik osalejad andsid enne intervjuu algust teadliku nõusoleku, neid teavitati uuringu eesmärgist ning õigusest igal hetkel osalemisest loobuda. Osalejate andmeid töödeldi anonüümselt ja konfidentsiaalselt. Uurimuses ei avaldata isiklikke ega tundlikke detaile ning intervjuusalvestisi kasutatakse üksnes uurimuse eesmärgil ja kustutatakse pärast magistritöö kaitsmist.

Andmete haldamisel ja analüüsi toetamisel kasutas autor erinevaid digivahendeid. Intervjuud transkribeeriti tekstiks.ee kõnetuvastusprogrammi abil ning seejärel vaadati käsitsi üle ja korrigeeriti. Tehisintellekti (ChatGPT, OpenAI) kasutati abivahendina teksti tõlkimiseks ning keeliseks toimetamiseks. Esialgne kodeerimine viidi läbi tarkvaraga ATLAS.ti, mis võimaldas süstemaatiliselt märgendada ja rühmitada intervjuueeritavate ütlusi. Hiljem tõstis autor andmed Excelisse ning paigutas need omaloodud analüüsitabelisse. Tehisintellekti kasutus ei mõjutanud

andmete sisu ega analüüsi; kõik koodid, tõlgendused ja järeldused põhinevad autori enda analüüsil. Tehisintellekti panus on dokumenteeritud vastavalt ülikooli juhiste.

Käesoleva uurimuse kvalitatiivse andmeanalüüsi struktuur on esitatud lisas 5. Tabelis on koondatud peakategooriad, nende alamkategooriad ning vastavad koodid, mida kasutati intervjuude süstemaatiliseks kodeerimiseks.

Kvalitatiivse uurimistöö usaldusväärsust mõtestatakse käesolevas töös nelja omavahel seotud aspektina: usutavus, jälgitavus, kinnitatavus ja ülekantavus (Lincoln & Guba, 1985). Tulemuste usutavust toetab mitmekesine valim ning andmete sisuline küllastus: intervjuusid jätkati, kuni ei ilmnunud enam uusi teemasid, vaid kordusid samad mustrid. Usutavust suurendab ka see, et tõlgendusi illustreeritakse otsesitaatidega, mis võimaldavad lugejal näha, millele järeldused toetuvad. Uurimisprotsessi jälgitavus on tagatud selge ülevaatega valimi kujunemisest, intervjuukava ülesehitusest ning temaatilise analüüsi etappidest. Lisades esitatud intervjuueeritavate profiilitabel ja koodistruktuur näitavad, kuidas toorandmetest jõuti üldistatud teemadeni. Kinnitatavust toetab analüüsi jaotuslik dokumenteerimine: intervjuud salvestati ja transkribeeriti, koodid ja analüüsimärkused talletati esialgu andmeanalüüsi tarkvaras ning seejärel koondtabelites. Tõlgendused seoti süstemaatiliselt konkreetsete koodide ja tsitaatidega ning autor reflekteeris teadlikult oma tausta moedisaineri ja teenusedisainerina, et vähendada isiklike hoiakute mõju. Tulemuste ülekantavus ei seisne statistilises üldistatavuses, vaid võimaluses hinnata mustrite esinemist sarnastes kontekstides. Uurimiskonteksti, valimi ja kasutajateekonna etappide kirjeldus võimaldab lugejal otsustada, mil määral on järeldusi võimalik rakendada teiste noorte täiskasvanute rõivakasutuse uurimisel.

Tulemuste tõlgendamisel tuleb siiski arvestada ka piirangutega. Intervjuud on retrospektiivsed ning võivad olla mõjutatud mälu selektiivsusest ja tagantjärele põhjendustest. Valim on väike ja sihipärane ($n = 14$) ning koosneb noortest, kes olid valmis oma rõivatarbimisest rääkima, mistõttu võib esineda teatud kallutatust. Mitmel osalejal oli parandusteenustega vähe kokkupuudet, mistõttu kajastavad tulemused professionaalseid teenuseid vaid osaliselt ja rõhutavad pigem isetegemist ja loobumispunkte. Lisaks on uurimus seotud Eesti kultuurilise ja regulatiivse kontekstiga, mistõttu on tulemused eeskätt ülekantavad sarnastesse olukordadesse, mitte kõikidesse tarbijarühmadesse.

3. TULEMUSED JA ANALÜÜS

Käesolevas peatükis esitab autor empiirilise uuringu peamised tulemused ning nende analüüsi teekonnakaardistuse ja käitumusliku raamistiku vaates. Tulemused põhinevad 14 noore täiskasvanuga läbi viidud poolstruktureeritud intervjuude kvalitatiivsel sisuanalüüsil. Analüüsi fookuses on rõivaste eluea pikendamise seotud igapäevased praktikad ning olukorrad, kus eluea pikendamise võimalus jäi kasutamata. Teekonnakaardistuse loogika sobitub teenuste uurimises levinud lähenemisega, kus kasutajateekond rekonstrueeritakse kogemuslugudest ja intervjuuandmetest, et tuvastada kriitilised hetked ja teenusebarjäärid (Halvorsrud *et al.*, 2016; Rosenbaum *et al.*, 2017).

Intervjuude põhjal kaardistab autor osalejate kogemused kasutajateekonna loogika järgi alates vajaduse teadvustamisest kuni rõiva kasutamise ja lõpliku loobumiseni. Analüüsis eristab autor episoodid, kus rõiva eluiga oleks olnud võimalik pikendada, kuid osaleja loobus sellest kas teadlikult või „vaikimisi“. Viimane tähendab olukordi, kus tegevus jäi ära mitte otsese vastuseisu tõttu, vaid näiteks edasilükkamise, ebakindluse või takistuste tõttu toetava teenuse leidmises. Andmeanalüüsi tulemusel eristub neli omavahel seotud teemaderühma, mis moodustavad peatüki struktuuri:

- 1) rõivaste väärtus ja emotsionaalne side kui eluea pikendamise lähtekoht;
- 2) loobumispunktid kasutajateekonna etappides;
- 3) COM-B tegurid loobumispunktides ning erinevates tarbimissegmentides;
- 4) haridusliku toe ja sekkumise puudulikkus.

3.1. Kvalitatiivse uuringu tulemused ja arutelu

3.1.1. Rõivaste väärtus ja emotsionaalne side kui eluea pikendamise lähtekoht

Intervjuude analüüs näitab, et rõivaste eluea pikendamise valmidus ei tulene üksnes eseme rahalisest maksumusest, vaid eeskätt selle tähendusest kandja jaoks. Osalejad seostavad pikemaajalisemat kasutust ja hoolikamat hoidmist ja hooldamist eelkõige kolme tüüpi esemetega:

(1) „investeeringud” (nt mantlid, joped, pidulikud rõivad), (2) emotsionaalse väärtusega esemed (nt kingitused, mälestustega seotud rõivad) ning (3) igapäevaelu toetavad esemed – hästi istuvad ja kergesti kombineeritavad rõivad.

Viimane rühm on analüütiliselt oluline, sest siin seostub väärtus otseselt kasutusmugavuse ja identiteeditundega: ese aitab vähendada igapäevast otsustuskoormust ja toetab enesekindlust, mistõttu ollakse valmis selle eest rohkem hoolt kandma ning loobumist edasi lükkama. Sellist funktsionaal-emotsionaalset väärtust kirjeldab üks osaleja: „/.../ *à la*, et kui mul on ülikiiruga vaja midagi selga leida, et ma ei pea hullult mõtlema, et ma tean, et see kindlasti sobib mulle selga. /.../ Või et näeb alati hea välja ja sobib pigem kõigega kokku.“ (V13)

Emotsionaalse väärtusega rõivaid kirjeldavad eranditult kõik osalejad. Autori hinnangul on tähelepanuväärne ka see, et ka need noored, kes üldiselt ütlevad end riietest vähe hoolivat, tõid välja samuti esemeid, millel on nende jaoks eriline tähendus ja millest loobumine tekitab tugeva emotsionaalse reaktsiooni: „/.../ ma väga hullult ei hooli riietest, et küll saab pessu panna /.../ Siis ma käisin neid prügikastist välja võtmas, mis siis, et nad olid katki, aga nad olid minu lemmikud. /.../ ilusti istusid ja ma ei leidnud teisi selliseid roosasid endale kuskilt, mis oleks sobinud.“ (V13) Mitmed osalejad rõhutavad, et eluea pikendamise otsus ei sõltu niivõrd hinnast kui esemega kaasnevast loost ja enesetundest, mida ese kannab: „Ei, see pigem oleneb sellest, kui oluline see asi mul on. See sentimentaalne väärtus on minu jaoks mõnikord oluline teatud esemete puhul: „Hind ei ole oluline, pigem mängibki rolli, kas selle esemega on mingi lugu /.../ või kuidas ma tunnen ennast selles.“ (V11) Sama loogika kehtib ka rõivaste puhul, mis on seotud lähedastega või mille päritolu on kandja jaoks tähenduslik: „/.../ üks siidsärk, mille ma olen oma emalt saanud, üks villane kampsun, mille ma olen oma vanaemalt saanud. /.../ et nagu sellised natuke nagu mingisugused sentimentaalsed asjad ka.“ (V10)

Lisaks sentimentaalsetele esemetele kirjeldavad mitmed intervjuueeritavad teadlikku, pigem klassikalisemate ja kauakestvate esemete eelistamist, mis toetab pikemat kasutussükli. Siin on oluline, et „investeeringu“ loogika ei tähenda ainult kõrgemat hinda, vaid ka teadlikku ootust pikale kasutusele: „Kui see särk, kui ma kannan seda vähe, siis ta võib mul olla kaks, kolm, neli aastat mõnikord, sest ma tavaliselt ostan pigem klassikalisemaid riideid.“ (V11) Samuti kirjeldatakse, et harvaesinevate või raskesti asendatavate leidude puhul muutub hooldamine eriliseks, sest samasugust eset ei pruugi uuesti leida: „/.../ et mulle nagu meeldib, kui mu riidekapp on väike ja need asjad, mis mul on, tõesti väga meeldivad, et kui Uuskasutusest osta, siis

neid asju ma võib-olla ei saa enam kunagi selliseid. Et siis mul ongi oluline neid hooldada, et nad püsiksid ja et ma saaks neid kanda pikalt.“ (V7)

Teiselt poolt joonistuvad välja vastajas, kelle puhul rõiva vahetamine ja müümine on seotud uudsuse otsingu ning järgnevate ostude finantseerimise loogikaga. Nende kirjeldustes on emotsionaalne side enamasti nõrgem ning rõivast käsitletakse pigem vahendina, mis võimaldab kogeda lühiajalist „dopamiinisüsti“ ja liikuda järgmise ostuni: „Mul ongi selline nagu väga lühiajaline dopamiini, ma tahan nagu lahti saada sellest. /.../ Ma ostsin selle, ma käisin sellega kaks kuud. /.../ Mulle tundub, et see, et ma saan seda müüa ja selle rahaga osta seda, mida ma nüüd tahan. /.../ Mul ei ole seda mingit emotsionaalset sidet nagu.“ (V12) Samas märgib sama vastaja, et isegi aktiivse riiete vahetaja puhul ei kao emotsionaalne väärtus täielikult, vaid koondub üksikutesse „lemmikesemetesse“, mille säilitamiseks tehakse erandlikku pingutust: „/.../ mul on mõndadel, väga emotsionaalne pühendumus sellele asjal. Ma hoian seda, tal on enda kapp, tal on enda sahtel. Aga see nii oleneb asjast. Decathloni särk, mul on mingi suva sellest.“ (V12)

See tulemus selgitab, miks loobumispunktid ei avaldu kõigi rõivaste puhul ühtemoodi. Kasutajateekonna vaates toimib tajutud väärtus lähte-eeldusena, mis määrab, kas osaleja on üldse valmis hilisemates etappides pingutama. COM-B raamistikus mõjutab rõiva tähendus eelkõige motivatsiooni: kõrgema tajutud väärtuse korral kasvab valmisolek ületada nii võimekusega (oskused/teadmised) kui võimalustega (teenuse kättesaadavus, ajakulu, sotsiaalne ebamugavus) seotud barjääre.

3.1.2. Loobumispunktid kasutajateekonna etappides

Kasutajateekonna kaardistamine näitab, et rõivaste eluea pikendamisest loobumine ei ole üksik otsus, vaid korduvate mikrootsuste jada. Loobumispunktid tekivad hetkel, kui osaleja seisab silmitsi valikuga: kas panustada rõiva säilitamisse (nt hooldus, parandamine, ümbertegemine, sihipärane ringlusse suunamine) või valida vähem pingutust nõudev alternatiiv (nt edasilükkamine, uue ostmine). See lähenemine on kooskõlas teenusekogemuse käsitlustega, mille kohaselt kujuneb kasutajakogemus ja sellega seotud käitumine puutepunktide ahelana ning nende käigus tehtavate valikute kaudu (Zomerdijs & Voss, 2010). Analüüsi käigus eristub lisaks teadlikule loobumisele ka n-ö kaudne loobumine – olukorrad, kus rõiva eluea pikendamiseks vajalik tegevus jääb ära mitte selge vastuseisu, vaid barjääride kuhjumise tõttu.

Järgnevalt analüüsib autor intervjuude põhjal, millistes kasutajateekonna etappides kalduvad uuringus osalenud noored rõivaste eluea pikendamise loobuma, käsitledes teekonda lihtsustatud kujul: (1) otsustamine – vajaduse teadvustamine ja ostuotsus; (2) kasutamine – hoiustamine, hooldamine ja parandamine ning ümberdisain; (3) järeltegevused – müük, annetamine, edasiandmine ja kinkimine.

Otsustamise etapis ilmneb mitmel juhul vähene süvenemine nii oma vajaduse kui ka rõiva tulevase kasutusea mõtestamisel. Nendel puhkudel kujuneb ostuotsus sageli hetkeemotsiooni, identiteedivaliku või uudsusiha kontekstis, mitte arutluse tulemusena, kuidas eset tegelikult pikalt kasutatakse. See haakub tarbimisuuringutega, mis kirjeldavad (eriti noorte) tarbijate puhul kiiret stiilivahetust ja uudsuse otsimist kui korduva ostukäitumise olulisi käivitajaid (Zimand-Sheiner & Lissitsa, 2024). Üks intervjuueeritav sõnastab kiiret identiteedimuutust järgnevalt: „Ma muutun kiiresti. Ma arvan kuu. Ma ei ole sama inimene, kes ma olin oktoobris.“ (V12)

Vähesed osalejad analüüsivad oma valikuid ostuhetkel süstemaatiliselt. Alustuseks, kas nad oskavad ja viitsivad konkreetset eset üldse hooldada (nt tundlikud materjalid, käsipesu või triikimist vajavad kangad). Need erandid näitavad, et teadlikum lähenemine on võimalik ning võib toetada pikemat kasutust: „/.../ et kas seal asi peaks pidama vastu pikemalt või mitte. Et ma selles mõttes esimest kõige odavamat asja ma ei torma hinna pärast ostma.“ (V11) ja „...ma alati loen neid väikseid sildikesi.“ (V9) Kasutajateekonna vaates kujuneb otsustamisfaasis seega sageli lähte-eeldus hilisematele etappidele: kas rõivast käsitletakse potentsiaalselt pikaajalise või pigem ajutise esemena. COM-B raamistikus on otsustamisfaasis keskne motivatsioon (eriti automaatne motivatsioon), mis võib muuta eluea pikendamise hilisemates etappides ebatõenäoliseks ka siis, kui võimekus ja võimalused oleksid teoreetiliselt olemas.

Intervjuude põhjal koondub enim katkestuskohti kasutamise etappi. Loobumised on seotud nii teadmiste ja kindlustunde lünkadega (nt hooldusvõtted, materjalitundmine) kui ka teenuse kasutamise barjääridega (info leidmine, ajakulu, teenuse sobivuse hindamine). Sarnaseid takistuste mustreid on kirjeldatud ka varasemates rõivaparanduse ja -uuenduse uuringutes, kus barjäärid koonduvad eelkõige ebakindluse, ajapuuduse ja teenuse kättesaadavuse ümber (Zhang & Hale, 2022). Intervjuudes kirjeldatakse olukordi, kus riided olid pesus kahjustunud (nt värviaandmine, vormi kaotus, kokkutõmbumine) või kus välditavaid „õnnetusi“ tajutakse paratamatuna, mitte ennetatava riskina. Mitmes intervjuus tuuakse välja, et teadmiste lünk mõjutab ka ostuvalikuid: „/.../ seda ei tohi pesta, seal oligi sildi peal kirjas, et lihtsalt tuulutada umbes?! /.../ Kui mul läheb

sinna midagi peale, et siis kuidagi seda peaks ikka pesema? Selliseid asju ma pigem väldin, sest ma lihtsalt ei oskaks sellega midagi teha.“ (V9) Õppimist kirjeldatakse sageli katse-eksituse meetodina ning tuginedes lähedaste teadmistele ja nõuannetele: „/.../ eks ma õpin kogu aeg juurde ja katse-eksitus meetodil.“ (V7)

Hooldusoskuste kujunemine seostub osalejate kogemuses tugevalt koduse eeskujuga, samal ajal kui koolis omandatud praktilisi oskusi peetakse napiks: „Koolis on kindlasti väga puudulik see praktika sihukest asjade osas.“ (V8) Kui rõiva väljanägemine või sobivus halveneb, valitakse sageli pigem loobumine, kui selle teadlik eluea pikendamine. Samas näitavad üksikud näited, et osalejad seostavad teadlikku hooldust rõiva pikema kasutuseaga: „/.../ kui ma olen ostnud mingi kallima asja, siis ma viin ennast väga kurssi sellega, kuidas seda hooldama peab, siis see kestabki kauem.“ (V10) Mistõttu hooldusfaasis tekivad loobumispunktid sageli „kogemata“ – läbi vale pesu, sobimatu hoiustamise või tegevuse edasilükkamise. COM-B vaates on siin keskne võimekus (teadmised ja kindlustunne), mis mõjutab omakorda motivatsiooni: kui tegutsemine tundub riskantne või ebaselge, suureneb vaikimisi loobumise tõenäosus.

Parandamise etapis joonistuvad välja eriti selged loobumispunktid, mis on seotud nii sotsiaalse ebamugavuse kui ka teenuse kasutamise barjääridega. Üksi parandusteenusesse pöördumine seostub mitmel vastajal häbi ja hinnangu kartusega. Üks intervjueeritav kirjeldab parandusteenuse külastamist kogemuslikult hirmutavana: „/.../ nad nagu, et algus vaatavad neid asju, mis on sihuke, et noh, nagu keegi paneks sulle mingi halva hinde... see on veits hirmus tegelikult.“ (V4) Samas tõuseb esile ka normatiivne mõõde: mõnel osalejal seostub rõivaste kandmisega ootus näha välja alati „uus“ ja „värske“, mis vähendab parandamise sotsiaalset atraktiivsust: „See on ka ilmselt mingi teema, et asjad peavad nägema uued välja ja sa pead nägema alati mingi *fresh* välja.“ (V4) Lisaks tajutakse parandusteenuste maastikku killustununa ja ebamäärasena. Kuigi teatakse, et „kuskil on õmblejad“, jääb sageli ebaselgeks, mida teenus täpselt hõlmab, kui palju see maksab ja kui sujuv on protsess. Üks vastaja kirjeldab, kuidas teenuse leidmise ja kasutamise pingutus vähendab motivatsiooni ning suunab passiivsele loobumisele: „/.../ ise mingit hullu *research*’i tegema, siis see on nagu tüütu. Punkt üks on lihtsalt see, et sa pead mingi kuhugi kohta eraldi kohale minema. /.../ Sorry, ei koti nagu nii väga, et näeks nagu kuidagi lisavaeva.“ (V8) Sellistes kirjeldustes kujuneb „vaikimisi loobumise“ loogika eriti nähtavaks: kui parandamine nõuab liiga palju samme ja ebamugavust, jääb ese seisma või asendatakse uuega. Taolised kirjeldused toetavad teenusedisaini arusaama, et hästi disainitud teenusepakkumine võib vähendada tajutud riske ja tõsta käitumuslikult selle kasutamise tõenäosust (Zomerdijs & Voss, 2010).

Samas ilmneb intervjuudest ka hulk vastupidiseid näiteid: osalejad kirjeldavad väga positiivseid kogemusi parandusteenusega, mis mõjutavad nende edasist käitumist ning suurendavad valmisolekut parandamist ka tulevikus valida. Need kogemused rõhutavad, et hästi kujundatud teenuseprotsess ja kasutajakogemus võivad parandamise noorte seas normaliseerida.

„/.../ maailma parim kogemus on mul ebareaalne olnud Sol’iga. Sest ma läksin sisse, nad rääkisid, nagu ootaksid mind, olid nii õnnelikud. Jah, sul on probleem? Lahendame kohe ära! /.../ Jumal küll, nad olid nagu nii õnnelikud minuga seal ja siis sa ütlesid, et no see on 60 eurot. See oli väga hea! Ta oli nagu suht elu näinud see jope, et nagu see fakt, et nagu parandati ära, oli nagu perfektne.“ (V12)

Lisaks ilmneb osalejate vastustest üldine huvi juhendatud ja kogukondlike koosloomeformaatide vastu, kuid see huvi ei laienenud automaatselt rõivaparandusele. Pigem kirjeldatakse töötubasid atraktiivsetena teiste tegevuste kontekstis (nt savitöö, mööbli restaureerimine, kokkamine), samas kui oma riiete parandamine jääb mitmel juhul sotsiaalselt ebamugavaks ning ei tundu põhjendatud eraldi kohale minemise ja võõrastega koos tegemise tegevusena.

„/.../see oleks veits selline ego-teema, et nagu ma ei taha minna kuskile, et nüüd ma nagu hakkam parandama oma asju. Ma siis teen kodus üksi need korda juba. Ma ei kujuta ette isegi, kes seal käib? Oma tutvusringkonnas ei kujutaks ette ühtegi inimest. /.../ ma vist ei julgeks minna ka, sest ma ei tea kedagi, kes seal on ees. /.../ ma ei kujuta ette, kuidas selline asi isegi toimib, või nagu, mis sinna tegema minnakse? /.../ mingid käsitööd, no siis, vot siis ma läheks, kui ma oleks mingi davai nii, seal on mingi savitöötuba. Või nagu mingi koos asja tegemine, nagu töötuba, siis ma läheks. /.../ ego pihta hakkab ka, kui sa mingi jäätmejaama lähed tegema midagi, on ju.“ (V1)

Seega autori hinnangul on oluline vähendada häbitunnet ning muuta parandamine loovaks ja sotsiaalselt toetatud praktikaks. Kokkuvõtvalt järeldeb autor, et parandamise etapis mõjutavad loobumispunkte eriti tugevasti võimalused (teenuse nähtavus, protsessi sujuvus ja kogemuslik turvalisus) ning sotsiaalsed normid. Just selles etapis võib ilmned suurim positiivne muutus: kui teenus on hästi disainitud ning kasutaja ootused on realistlikud ja teenusepakkuja poolt selgelt juhitud, võib parandamine muutuda noorte jaoks loomulikuks ja isegi meeldivaks valikuks.

Järeltegevuste ja lõpliku loobumise etapis ilmneb eluea pikendamise seisukohast kaks paralleelset praktikat: ühelt poolt mitteametlik ringlus perekonnas, töökollektiivis ja sõprade vahel, teiselt poolt esemete suunamine müügikanalitesse. Mitteametlikku ringlust kirjeldatakse valdavalt kui lihtsat ja sujuvat lahendust ning seda toetab osalejate nii endi kui kogukonna seas laiemalt jagatud hoiak, et rõivaste ringlusse suunamine on normaalne ja sotsiaalselt aktsepteeritud tegevus. Müügiga seostub seevastu mitmeid barjääre, mistõttu eelistatakse sageli käepärasemaid ja lihtsamaid alternatiive – tasuta äraandmist või esemete kappi seisma jätmist.

Müügi puhul tõusevad esile nii nõudluse ja hinna kujunemisega seotud probleemid kui ka protsessi ajakulu. Eriti meeste rõivaste puhul kogetakse, et kuigi esemed võivad olla väga heas korras, puudub piisav huvi või pakutakse ebaproportsionaalselt madalat hinda: „/.../ väga korralikud tooted, aga lihtsalt ei olnud huvi. Või siis see hinnapakkumine, mis tehti, oli lihtsalt niivõrd madal.“ (V11) Teise olulise takistusena kirjeldati müügi halduskoormust: „/.../ see on nagu haldamine põhimõtteliselt, et sa pead mingi ilusa pildi tegema ja siis mingi *description*’i ja siis mingisuguse tarnimisega tegelema. /.../ selle *shipping*’uga ma üldse ei oska mõistlikult tegeleda.“ (V8) Autori hinnangul nihkub selles etapis fookus sageli eluea pikendamiselt „loobumise vormile“: küsimus pole üksnes, kas rõivas võiks jätkukasutusse jõuda, vaid milline kanal tundub ajaliselt ja emotsionaalselt kõige hõlpsam. See on oluline ka ringmajandusliku mõju seisukohalt, sest jätkukasutus (*reuse*) on keskkonnamõjude mõttes üldjuhul eelistatum kui taaskasutusmaterjalina ringlusse suunamine või jäätmeks muutmine (Ellen MacArthur Foundation, 2017; Sandin & Peters, 2018).

Samas on järeltegevuste etapp tervikuna võrreldes otsustamise ja kasutamise etapiga uuringus kõige paremini kaetud: osalejad oskavad nimetada mitmeid olemasolevaid ringluse lahendusi ning takistused on enamasti situatiivsed ja vähendatavad. Seega võiks autori hinnangul juba väikeste protsessi lihtsustavate toetustega (nt logistika sujuvamaks muutmine, kanalite nähtavamaks tegemine) suurendada tõenäosust, et rõivad jäävad ringlusse kuni oma kasutuspotentsiaali lõpuni.

Analüüsi tulemusena koondab autor peamised loobumispunktid eraldi tabelisse (Tabel 5, lk 36), mis esitab kasutajateekonna etappide kaupa ülevaate rõivaste eluea pikendamise teekonnal esile kerkinud katkestuskohtadest. Tabel võimaldab eristada, (a) millised eluea pikendamise tegevused jäävad eri etappides tegemata, (b) milliste barjääride tõttu tegevus katkeb või jääb algatamata ning (c) millised on nende katkestuste tagajärjed rõiva edasisele kasutusele ja elueale. Struktureerituse tagamiseks on esimeses veerus esitatud kasutajateekonna etapp, teises veerus tüüpilised

loobumiskohad ehk katkestuspunktid, kolmandas veerus takistavad mehhanismid ning neljandas veerus mõju rõiva kasutuseale. Selline ülesehitus seob intervjuudes esile tulnud katkestuspunktid nende kujunemist selgitavate mehhanismidega ja aitab tulemusi esitada etappidepõhiselt võrreldaval kujul. Selline autori loodud raamistik vastab kasutajateekonna kaardi praktilisele eesmärgile teha nähtavaks, kus ja kuidas teenuse kasutamise või praktika protsess katkeb ning millistes valupunktides võiks sekkumine olla kõige mõjusam (Stickdorn *et al.*, 2018).

Tabel 5. Loobumispunktid kasutajateekonna etappides

Kasutajateekonna etapp	Tüüpilised loobumispunktid	Takistav mehhanism	Mõju elueale
Otsustamine	kasutusaja planeerimine ostuhetkel; hooldusnõuete arvestamine ostuotsuses	impulssost; uudsuse eelistus; edasilükkamine	ese jääb kasutusest kõrvale ja sellest loobutakse kiiremini
Kasutamine	defekti kõrvaldamine; paranduse algatamine (teenusepakkuja poole pöördumine); teadlik hooldusrežiim	kombineerunud barjäärid: ebakindlus; ajapuudus; teenuse madal nähtavus; esteetiline/sotsiaalne risk	kahjustus süveneb; taastamine muutub ebamõistlikuks
Järeltegevused	müügiks/edasiandmiseks ettevalmistamine; sihipärane ringlusse suunamine	protsessitakistus: pildistamine, kirjeldamine, logistika; lihtsama lahenduse eelistus	ese visatakse ära enne kasutuspotentsiaali täielikku realiseerumist

Allikas: Autori koostatud

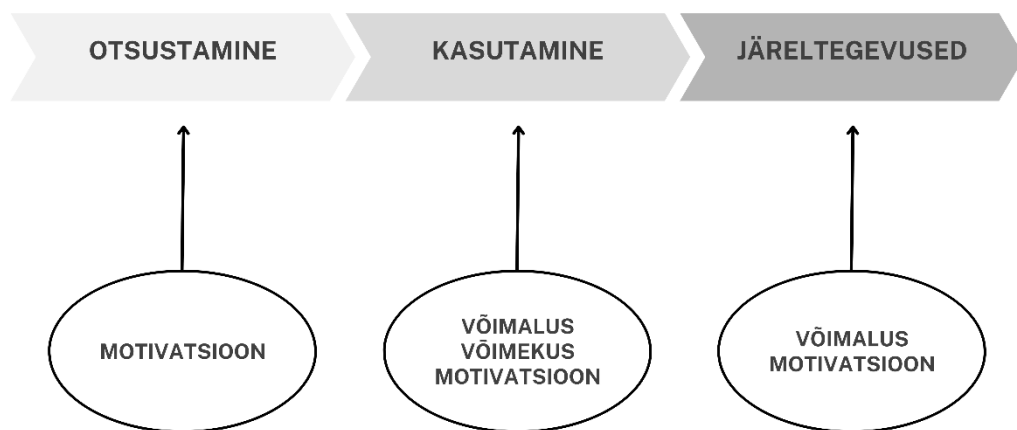
Kokkuvõtvalt leiab autor, et rõivaste eluea pikendamisest loobumine ei avaldu ühekordse valikuna, vaid kujuneb kasutajateekonna eri etappides korduvate mikrootsuste ja katkestuste kumulatiivse tulemusena. Otsustamisfaasis tekib autori hinnangul sageli alusraamistus, mis määrab, kas rõivast käsitletakse potentsiaalselt pikaajalise kasutusesemena või ajutise tarbeobjektina; see omakorda suunab hilisemat valmisolekut panustada hooldusesse ja parandusse ka olukordades, kus vastavad võimalused on tehniliselt olemas. Kõige kontsentreeritumalt ilmnevad loobumispunktid siiski kasutamise etapis, kus erinevat tüüpi barjäärid kipuvad üksteist võimendama: individuaalsed võimekuse piirangud (teadmised, oskused, enesekindlus), ajasurve ning teenuseökosüsteemiga seotud takistused (teenuste nähtavus ja kättesaadavus, kogemuslik turvalisus, esteetiline ja sotsiaalne risk) loovad soodsa pinnase kaudseks loobumiseks ja „ootele jätmiseks“, mille järel eseme hooldamine muutub tajutavalt ebaotstarbekaks. Järeltegevuste etapp on seevastu tervikuna paremini kaetud: osalejad kirjeldavad mitmeid olemasolevaid ringlusse

suunamise lahendusi ning takistused on valdavalt situatiivsed ja protsessipõhised (nt müügiga seotud ajakulu ja logistika), mistõttu on selles etapis realistlik saavutada märgatavat parenemist suhteliselt väikeste protsessi lihtsustavate sekkumiste kaudu. Seega toetavad tulemused esimesele uurimisküsimusele antavat vastust: rõiva eluea pikendamise seisukohalt ei ole kriitiline üksik praktika, vaid teekonnas tehtavate otsuste muster ja seda kujundavad barjäärid, mida on võimalik kasutajateekonna ja COM-B raamistike abil süstematiseerida ning tulemusi rakendada sihitud teenuste disainimiseks.

3.1.3. COM-B tegurid loobumispunktides ja erinevates tarbimissegmentides

Eelmises peatükis tutvustas autor kasutajateekonna etappide lõikes põgusalt ka peamisi üksikuid käitumuslikke tegureid, mis rõiva eluea pikendamise otsuseid kujundavad. Loobumispunktide analüüs näitab aga, et rõivaste eluea pikendamisega seotud tegevused jäävad harva tegemata üheainsa põhjuse tõttu. Käesolevas töös mõistetakse loobumisena olukorda, kus rõiva eluea pikendamiseks sobiv tegevus jääb algatamata või katkeb ning tulemuseks on rõiva eemaldamine aktiivsest kasutusest. Eraldi eristub kaudne loobumine, mille puhul tegevus jääb ära mitte selge vastuseisu, vaid barjääride kuhjumise tõttu, mille tagajärjel otsus kujuneb edasilükkamise kaudu. Tulemused osutavad, et kasutajateekonna eri etappides on domineerivad erinevad komponendid ning eriti määrav on komponentide koosmõju, mis vähendab tegevuse algatamise tõenäosust isegi siis, kui üks komponentidest (nt positiivne hoiak) on olemas. Sama loogikat kinnitab COM-B raamistiku põhimõte, mille järgi käitumisviiside rakendumiseks peavad samaaegselt olema piisavad nii võimekus, võimalused kui motivatsioon (Michie *et al.*, 2011).

Joonis 6 (lk 38) võtab kokku COM-B analüüsi põhijärelduse, näidates, millised käitumist mõjutavad komponendid on rõivaste eluea pikendamise kasutajateekonna eri etappides kesksemad. Otsustamise etapis domineerib eelkõige motivatsioon, sest ostu- ja valikuotsuseid kujundavad sageli harjumused, impulss ja tajutud väärtus, mis määravad, kas rõiva eluea pikendamise loogika üldse „käivitub“. Kasutamise etapis kujuneb käitumine kõige enam komponentide koosmõjus: rõivaste eluea pikendamine eeldab samaaegselt nii võimekust (teadmised, kindlustunne), võimalusi (teenuste nähtavus ja kättesaadavus) kui motivatsiooni, mistõttu just siin kuhjuvad barjäärid ja suureneb kaudse loobumise tõenäosus. Järeltegevustes mõjutavad valikuid eeskätt võimalused ja motivatsioon, kuna rõiva ringlusse suunamine sõltub protsessi sujuvusest ja mugavusest ning samal ajal soovist loobuda viisil, mis tundub vastutustundlik või ka tulus.

Joonis 6. COM-B komponentide domineerimine kasutajateekonna etappides
Allikas: Autori koostatud

Võimekuse tasandil eristub eelkõige psühholoogiline võimekus, sh teadmised hooldusvõtetest, materjalitundmine ning kindlus, kuidas probleemi lahendada eset kahjustamata. Osalejate kirjeldustes avaldub see sageli õppimisena katse-eksitus meetodi teel ja tuginedes üldteadmistele või lähedaste nõuannetele: „Ma nüüd olen seda nagu naturaalse kiu ostmist teinud mingi kaks aastat./.../ ja eks ma õpin kogu aeg juurde ja katse-eksitus meetodil peamiselt. /.../ suusõnaliselt levinud niisugune hooldus informatsioon, et helistage emale, siis ma helistan emale...” (V7) Sama mustrit – intuitiivset ja ebasüsteematilist tegutsemist – kirjeldas ka V12, kes seostas otsused pigem hetke mõtlemise ja tegemisega: „Eks ma uurin ikka, aga... see on ka selline... *monkey think, monkey brain*... et nagu ma olin selline nagu, mõtlesin ja tegin.“ (V12)

Autori arvates toimib psühholoogiline ebakindlus sageli käivitava barjäärina: kui inimene ei ole kindel, mida teha või kardab olukorda halvendada, muutub edasilükkamine tõenäoliseks ja probleem jõuab aja jooksul punkti, kus parandus tundub ebamõistlik (nt kahjustus süveneb, rõivas kaotab esteetilise atraktiivsuse või sobivuse). Seega ei tähenda ka füüsilise võimekuse olemasolu (nt lihtsamad parandamisoskused) automaatselt tegevuse algatamist, kui teised komponendid (aeg, teenuse kättesaadavus, sotsiaalne ebamugavus) töötavad samaaegselt vastu.

Võimaluse tasandil ilmneb, et määrav ei ole üksnes teenuse olemasolu, vaid selle nähtavus, usaldusväärsus ja kasutamise lihtsus. Teenuse leidmine ja kasutamine eeldab sageli mitut sammu (otsing, võrdlus, hind, ajaplaneerimine), mis kasvatab barjääre ning vähendab tõenäosust, et kasutaja teekonda üldse alustab. Seda kirjeldas üks vastaja: „/.../ mul on pigem jäänudki see mulje,

et need on mingid väiksed kohad. /.../ ja see tundub veits nagu see, et kui sa tead, siis sa tead. (V9)

Lisaks füüsilisele võimalusele (teenuse asukoht, ajakulu, protsessi sammud) osutub oluliseks sotsiaalne võimalus: teenuse kasutamise kogemus (kas tunnen end mugavalt, kas mind hinnatakse, kas mul on „piinlik“) võib olla määrav, eriti noorte puhul. Autori analüüsi põhjal toimivad võimalustega seotud barjäärid sageli mitmeastmelise takistusena: isegi juhul, kui kasutaja on põhimõtteliselt motiveeritud, võib rõiva eluea pikendamise tegevus jääda algatamata, kui teenuse leidmine ja selle kasutamine tundub ajamahukas, ebamäärane või sotsiaalselt ebamugav. Seetõttu nõustub autor Rosenbaumi ja tema kolleegide (2017) käsitlusega, mille kohaselt on sekkumiste kavandamisel keskne vähendada kasutajateekonna protsessisamme ja ebaselgust ning suurendada puutepunktide „turvalist“ nähtavust ja etteaimatavust (nt selged juhised, hinnavaheemikud, protsessi läbipaistvus ja ootuste juhtimine).

Motivatsioonis ilmneb kaks paralleelset loogikat. Refleksiivne motivatsioon (vääratus, keskkondlikud ja rahalised kaalutlused, raiskamise vältimine, emotsionaalne side) suurendab valmisolekut pingutada, eriti kui ese oli tajutud vääruslikuna.

„/.../ kui see soetus on juba tehtud ja see asi on olemas, siis miks seda kohe ära visata, kui ta katki läheb? Et ma saan ju seda kanda, kui ta ei ole nüüd nii katki, et seda tõesti ei ole mõtet enam parandada. /.../ sellel esemel on veel vääratus. Ma leian, et asjad on vääratus ja ei ole mõtet nagu esimese asjana prügikasti panna. See motiveerib.“ (V11)

Automaatne motivatsioon (uudsuse eelistus, tujuostud, dopamiiniotsing, harjumus valida „lihtsam“ tee) seevastu soodustas mustrit, kus probleemide tekkides tundus uue ostmine või kiire edasiliikumine järgmise eseme juurde emotsionaalselt ja ajaliselt kõige lihtsam.

„/.../ ma igal pool näen, kus ma ostan, saadab mulle meili: *Oh, thank You so much! You have saved, 50 kg of CO₂!* Ma nagu *thank God, congrats*, eks ju. Et ma tean, et see on nagu hea, aga see ei motiveeri, pigem ongi see dopamiin ja et ma teenin natuke selle pealt ja saangi ägedaid riideid osta.“ (V12)

Motivatsiooni kujundavad ka normid ja identiteediga seotud riskid: parandamine ei pruugi olla tajutud „tavapärase“ või esteetiliselt turvalise käitumisena, mistõttu võib paranduse algatamise tõenäosus langeda isegi siis, kui inimene peab rõiva eluea pikendamist põhimõtteliselt õigeks. Siit tuleneb oluline järeldus: motivatsioon on olukorra- ja esemepõhine – sama inimene võib ühes

kategoorias olla hooldaja ja teises loobuja – ning seetõttu ei pruugi hoiakupõhised sõnumid üksi käitumist muuta, kui võimekus ja võimalused jäävad toetamata.

Autori koostatud segmendivaade tabelis 6 (lk 41) lisab loobumispunktide analüüsile täiendava selgituskihi, võimaldades mõista, miks samad katkestuskohad ei avaldu kõigi osalejate puhul ühtemoodi ning miks universaalsed lahendused võivad jääda ebaefektiivseks. Segmendid on tuletatud intervjuumaterjali korduvatest teemagruppidest ja mustritest ning kirjeldavad uuringus kõige selgemalt esile joonistunud peamisi rõiva tarbimise ja eluea pikendamise loogikaid. Käesolevas töös käsitleb autor segmente kvalitatiivsete tüüpjuhtumitena, mis koondavad sarnase väärtustamise, ostupraktikate ja rõiva eluea pikendamise mustrid; nende eesmärk ei ole statistiline üldistamine, vaid variatiivsuse analüütiline struktureerimine ning COM-B barjääride tõlgendamine tarbijatüübi kontekstis. Selline lähenemine võimaldab siduda kasutajateekonna etappides ilmnevad loobumispunktid mitte üksnes „keskmise kasutaja“ kogemusega, vaid ka erinevate käitumuslike loogikatega: näiteks võib ühel segmendil olla kriitilisem ostuhetk ja automaatse motivatsiooni ülekaal, teisel aga teenuse nähtavuse ja kättesaadavusega seotud barjäärid või psühholoogilise võimekuse lüngad kasutusfaasis. Tabel 6 koondab selle seose kompaktselt, näidates segmentide lõikes, (a) millises kasutajateekonna etapis on loobumispunktid kõige tõenäolisemad, (b) milline on tüüpiline katkestuskoht ning (c) milline COM-B komponent (või komponentide kombinatsioon) osutub domineerivaks barjääriks. Domineerivad barjäärimustrid on tabelis täpsustatud alamtegurite koodidega kooditabelist (vt lisa 5), et siduda segmenti kirjeldavad järeldused empiirilise kodeerimisega. Tabeli eesmärk on seega teha nähtavaks, et nii kriitiline teekonnaetapp kui ka barjäärimuster varieeruvad segmentide lõikes.

Tabel 6. Kriitilised etapid, loobumispunktid ja enim domineerivad COM-B tegurid peamiste tarbimissegmentide lõikes

Segment	Kriitiline etapp	Tüüpiline loobumispunkt	Domineeriv COM-B barjäär
(Ultra)kiirmoe kasutaja	otsustamine (vajaduse teadvustamine ja ostuotsus); kasutamine (hooldus, parandus)	hooldus ja parandus ei käivitu; defekti korral eelistatakse asendamist uuega	M_AUT + O_PHY: harjumus osta uus; impulssostud; vastumeelsus pingutuse suhtes + ajaressurss ja teenuse hind kui tajutud lisakulu
Teise ringi entusiast	kasutamine (hooldus, parandus; sh ümberdisain)	ebakindlus materjalide ja hoolduse suhtes; teenuse leidmine ja sobivuse hindamine jääb pooleli	C_PSY + O_PHY: teadmised hooldusest ja materjalidest; enesekindlus katsetada + ligipääs parandusteenustele; teenuse hind; ajaressurss
Kvaliteedile orienteeritud ostja	kasutamine (parandus)	paranduse algatamine viibib või katkeb: kahtlus teenuse kvaliteedi suhtes ja hirm väärtusliku eseme kahjustamise ees	O_SOC (+ M_REF): sotsiaalne ebamugavus / hinnangu kartus teenusekeskkonnas + teadlik otsus investeeritud eset hoida ja parandada (motivatsioon olemas, kuid ei „lülitu“ ilma turvalise kogemusega)
Pragmaatiline segatarbija	järeltegevused (müük, annetamine, edasiandmine)	ringlusse suunamine jääb pooleli; eelistatakse tasuta äraandmist või eseme „ootele“ jätmist	O_PHY + M_AUT: ligipääs uuskasutuskanalitele; logistika ja ajakulu (pildistamine, kirjeldamine, transport) + mugavusvalik / vastumeelsus lisapingutuse suhtes

Allikas: Autori koostatud

Kuna segmendid on tuletatud kvalitatiivsest materjalist ja põhinevad osalejate kirjeldatud mustritel, võivad piirid segmentide vahel olla osaliselt hägusad ning üks osaleja võib eri olukordades käituda eri segmentidele omasel viisil. Seetõttu ei pretendeeri segmendid

üldistatavale levikule, vaid toimivad analüütilise tööriistana, mis aitab siduda loobumispunkte käitumuslike mehhanismidega ning täpsustada, miks sama teenus, sõnum või toetusmeede ei pruugi eri tarbijatüüpide puhul samal viisil toimida. Teenusedisaini vaates tähendab see, et sekkumiste kavandamisel tuleb arvestada nii konkreetset teekonnaetappi kui ka selles etapis domineerivat COM-B barjääri, vältides lahendusi, mis eeldavad kasutajalt võimekust, võimalusi või motivatsiooni, mida antud segmendi kontekstis ei pruugi olla.

Kokkuvõtvalt järeldeb autor, et COM-B tegurid ei avaldu rõivaste eluea pikendamise teekonnal isoleeritult, vaid põimuvad kasutajateekonna eri etappides ning kujundavad käitumist eeskätt koosmõjuna. Võimekuse tasandil ilmnunud teadmiste ja kindlustunde lüngad (eriti psühholoogiline võimekus) võivad jääda „lahendamata“, kui samaaegselt on teenuste leidmine ja kasutamine ajamahukas või ebaselge (võimaluste barjäär) ning automaatne motivatsioon suunab mugavuse ja uudsuse eelistamisele. Sellise kombinatsiooni korral kujuneb kaudne loobumine tõenäoliseks: tegevus lükatakse edasi, rõivas liigub „ootele“ ning hilisem sekkumine tundub juba ebamõistlik või mitteväärtustatav. Seega saab teine uurimisküsimus vastuse etapipõhise mustri kaudu: loobumispunktid tekivad eelkõige siis, kui vajalikud komponendid ei toeta käitumist üheaegselt. Eriliselt kriitiline on kasutusfaas, kus väikesedki võimekuse puudujäägid ja teenuse kasutamise barjäärid võivad koos motivatsiooniga võimendada ning viia loobumiseni, samal ajal kui segmendivaade näitab, et nii kriitiline teekonnaetapp kui ka domineeriv barjäärimuster varieeruvad tarbijatüübi lõikes.

3.1.4. Haridusliku toe ja sekkumise puudulikkus

Intervjuude põhjal ilmneb, et rõivaste eluea pikendamise praktikad ei toetu noorte täiskasvanute puhul süsteemsele ja järjepidevale oskuste kujundamisele, vaid kujunevad pigem juhusliku õppimise, perekondliku eeskuju ning üksikute „nippide“ kaudu. See tähendab, et isegi juhul, kui osalejad väärtustavad eluea pikendamist, ei pruugi nad omada piisavat kindlustunnet ega selgeid oskuseid, kuidas probleeme lahendada.

„Meil väga vähesel määral oli kodunduse mingi tund. /.../ aga vist reaalselt isegi nööpe ei õppinud seal õmblema. Seda ma oskan, ema on mulle nagu näidanud seda ette, sellega ma saan hakkama.“ (V8)

„/.../ kui see oleks nagu rakendatav igapäevaellu ka, sest tegelikult ma ei tea, kuidas nööpigi õigesti õmmelda. Selles mõttes ma olen õmmelnud, aga ma arvan, et see on väga valesti.“ (V9)

„/.../ kui olidki mingid kampsunid või sellised materjalid, siis ma need viisin alati keemilisse, sest ma ei julgenud neid ise väga puhastada, kuna ma ei olnud kindel, et ma sellega nagu piisavalt hästi toime tulen, et nad pärast pekki mul ei läheks.“ (V11)

Autori hinnangul viitavad tulemused haridusliku toe puudujäägile, mis ei ole ainult teadmiste küsimus, vaid mõjutab korraga mitut käitumuslikku komponenti. Esiteks mõjutab haridusliku toe puudumine võimekust: teadmatus materjalidest, hooldusvõtetest ja teenustest tekitab ebakindlust ning suurendab tõenäosust, et tegevus lükatakse edasi või jäetakse üldse tegemata. Teiseks mõjutab see motivatsiooni: kui inimene ei usu, et ta suudab tulemust kontrollida, väheneb valmisolek üldse alustada. Kolmandaks mõjutab see võimalusi, sest teenuste kasutamine eeldab sageli oskust „õigesti küsida“ ja probleemi kirjeldada (mida ma vajan, kas see on parandatav, kui palju maksab), mis ilma baasoskusteta muutub barjääriks. Haridusliku toe nappus toimib seejuures ristlõikelise võimendajana: kui põhioskused ja kindlustunne puuduvad, suureneb loobumispunktide tekkimise tõenäosus. COM-B vaates ei ole tegemist ainult võimekuse puudujäägiga (teadmised ja oskused), vaid teguriga, mis mõjutab samaaegselt motivatsiooni (enesetõhusus ja julgus) ning võimalusi (kas teenuse kasutamine tundub lihtne ja „turvaline“). Teenusedisaini seisukohalt viitab see vajadusele kavandada sekkumisi, mis vähendavad takistusi ja normaliseerivad rõiva eluea pikendamise praktikad igapäevaste ja tavapäraste tegevustena.

3.2. Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas alapeatükis koondab autor empiirilise uuringu põhitulemused järeldusteks ning sõnastab neist ettepanekud rõivaste eluea pikendamist toetavate sekkumiste kavandamiseks:

1. Tulemused osutavad, et rõiva kasutusest väljalangemine ei kujune alati teadliku otsusena, vaid võib tekkida hooldusalaste teadmiste puudumise, ebakindluse ning teenuse või sobiva lahenduse leidmata jäämise tulemusel. Sellisel juhul võidakse ese ära visata enne, kui selle funktsionaalne ja esteetiline potentsiaal on ammendunud.
2. Uurimus kinnitas, et osa loobumisotsuseid tuleneb otsustamisfaasis seetõttu, et esemed ongi disainitud lühiajaliseks kasutamiseks. Uudsuseelistus ja impulssostu loogika võivad suunata rõivastest loobuma juba enne, kui kasutuspraktikad (nt hooldus- ja parandusrutiinid) välja kujunevad, kuna rõivaese ostetakse juba algselt eeldusel, et seda kasutatakse lühiajaliselt. Tulemused viitavad ühtlasi, et ületarbimist soodustab ebapiisav teadlikkus enda vajadustele ja elustiilile sobivatest toodetest (nt sobivad lõiked, värvid ja materjalid) ning vähesed teadmised,

kuidas oma olemasolevat garderoobi sobivalt kombineerida. Intervjuudest ilmnes, et enamikul osalejatest oli vähene teadlikkus ja isiklik kogemus stiliseerimis- ja parendusteenustest ning neid teenuseformaate peaaegu ei mainitudki. See viitab võimalikule teenuselüngale: sellised teenused võiksid pakkuda ostmisele alternatiivi ning toetada olemasoleva garderoobi sihipärasemat kasutamist ja uuesti rakendamist.

3. Järeltegevuste etapp eeldaks eluea pikendamist rõiva edasi suunamise kaudu, kuid tulemused osutavad sageli passiivsele ootele jäämisele: eset enam ei kasutata, ent seda ei suunata ka ringlusse (äraandmine, müümine, vahetamine). Rõiva seismajäämist võimendavad teenustega seotud tülid takistused ja mugavusvalikud. Samal ajal ilmnes intervjuudest ka, et rõivakasutust mõjutab emotsionaalne väsimus, mida osalejad seostasid vajadusega vahelduse ja uudsuse järele. Üksikutel osalejatel esines selle leevendamiseks teadlik, süsteemne lähenemine garderoobi rotatsioonile (nt teadlik vaheldamine ja kombineerimine), mis võimaldas ootele pandud esemeid hiljem taasavastada ning vähendas uudsuseotsingust tulenevat ostusurvet.
4. COM-B mudeli põhjal tehtud analüüs kinnitas, et eluea pikendamine kujuneb võimekuse, võimaluste ja motivatsiooni koosmõjus, mis varieerub kasutajateekonna etappide lõikes. Otsustamisfaasis on keskne motivatsioon (eriti automaatne motivatsioon), kasutusfaasis võimendub võimekuse ja võimaluste kumulatiivne mõju (oskused/teadmised ning teenuste leitavus ja kogemuslik turvalisus) ning järeltegevustes domineerivad võimaluste barjäärid koos refleksiivse motivatsiooni sisemise konfliktiga. Sellest järeldub, et sekkumiste kavandamisel on otstarbekas arvestada etapipõhiselt domineerivaid käitumuslikke takistusi: otsustamisfaasis suunata uudsusvajadust alternatiivsete lahenduste kaudu, kasutusfaasis vähendada takistusi ja kasvatada enesetõhusust ning järeltegevustes lihtsustada ringlusse suunamist ja vähendada korralduskoormust.
5. Toetavate teenuste vaates ilmnes keskse tegurina ebakindlus, mistõttu peab autor otstarbekaks, et parandus-, hooldus- ja ümberdisainiteenuste pakkujad raamiksid oma väärtuspakkumise ühtaegu emotsionaalse toe ning riski vähendamisena. Kommunikatsioonis on soovitatav selgelt esile tuua, millist kasu klient teenuse näol saab ja milliseid riske teenus tema eest maandab. Nii positsioneerub teenus kasutaja jaoks toetava tegevusena, mille kaudu „kantakse hoolt“ eseme eest, millel on kasutaja jaoks tajutud väärtus.
6. Tulemused osutavad, et üksnes informatsiooni jagamine – sh keskkonnamõjude rõhutamine, aga ka tunnustamine või hirmutamisel tuginev kommunikatsioon – ei pruugi vastavat käitumist piisavalt käivitada isegi siis, kui teadlikkus on olemas. Tõhusamad näivad olevat juhised ja tööriistad, mis on sõnastatud kasutaja igapäevapraktikast lähtuvana, mitte normatiivsete

kestlikkusloosungite või ettekirjutustena. Positiivse näitena tõi üks intervjuueeritav esile jaekaubanduse rolli: kogenud müüja saab ostuhetkel pakkuda sihipärast teavet rõiva sobivuse, korrektse hoiustamise ja hoolduse kohta, mis soodustab pikema kasutusea planeerimist ning vähendab liigvarajaste loobumisohtude kujunemist.

7. Praktilise rakendatavuse huvides on soovitatav vähendada teenuse kasutamise algatuskoormust: hinnapäringu ja teenuse broneerimise lihtsustamine ning selgete orientiiride lisamine (näidishinnad/hinnavahevahemikud, tähtajad, teenuse sisu, ettevalmistusjuhised) aitab vähendada neid barjäre, mille tõttu ese seisma jäetakse. Lisaks toetab selline läbipaistvus ootuste juhtimist, näiteks milline tulemus on realistlik ning mida teenus hõlmab ja mida mitte. See võimaldab suurendada tajutud usaldusväärsust ning vähendada pettumusriski.
8. Ühe võimaliku sekkumisena, mis toetab samaaegselt võimekust ja motivatsiooni, peab autor tulemuslikuks juhendatud ja sotsiaalselt turvaliste formaatide pakkumist. Noorte jaoks on seejuures oluline, et õppimine ja tegutsemine toimuksid kogukondlikus või suhtlusvõrgustikus haakuvas raamistikus (nt sõpruskondlikud, perekondlikud või grupiformaadid), mis vähendab hinnangukartust ja suurendab valmisolekut proovida.
9. Otsustamis- ja kasutusfaasi ühenduskohas tõstatakse emotsionaalse väsimuse ja uudsusevajaduse teema; autor soovib kaaluda teenuseid, mis pakuvad uuele ostule funktsionaalset alternatiivi. Siia kuuluvad stiliseerimis- ja mikrouuendusteenused (nt detailivahetus, sobivuse kohandus, stilistiline täiendus), mis võimaldavad vaheldust olemasolevate esemete kaudu.
10. Haridusliku toe rolli arvestades on põhjendatud, et koolid ja kogukondlikud õpiformaadid pakuvad põhioskuste omandamiseks madala lävendiga võimalusi ka neile, kellel puudub kodune eeskujud. Intervjuudes toodi paralleele teiste valdkondadega, kus noortele pakutakse täiskasvanuella sisenemisel sihipärast tuge ja starditeadmisi. Samalaadselt võiksid lühitöötoad, juhendatud samm-sammult praktikad ja stardikomplektid vähendada rõiva kasutamise katkestamist, mis tuleneb oskuste ja kindlustunde puudumisest.
11. Sotsiaalse õppimise potentsiaali silmas pidades soovib autor kujundada õppesisu nii, et esile tuleksid ka juhtumid tegelikust elust (mis ebaõnnestus ja kuidas lahendati). See lähenemine toetab enesetõhusust, vähendab eksimishirmu ning aitab normaliseerida ebatäiuslikkust kui õppimisprotsessi osa.
12. Järeltegevuste barjääride vähendamiseks peab autor oluliseks kokku koondatud teenustefot. Nii omavalitsused kui ka teenusepakkujad võiksid pakkuda paranduse ja ringluse teenuste kohta ülevaatlikku koondinfot. Ühtne info teenuseliigi, asukoha, hinnaloogika ja kontaktkanalite kohta toetab nii teenuste leidmist kasutusfaasis kui ka edasi suunamist järeltegevustes.

13. Kommunikatsiooni tasandil ilmnes vajadus hinnanguvaba ja elukonteksti arvestava sõnumi järele. Autor soovitab, et avalikud teenused ja õppeformaadid väldiksid süü- ja normatiivse moraali keelt ning toetaksid positiivse kogemuse loogikat. See vähendab rõivaste eluea pikendamise vältimist ja võib olla tõhusam ka nende puhul, kes ei samasta end kestliku tarbijana.
14. Käitumise toetamiseks on otstarbekas kujundada juhised kiirjuhendite või kontrollnimekirjadena, mis vähendavad kognitiivset koormust ja aitavad argiolukorras otsusteni ning tegutsemiseni jõuda. Selline lähenemine on levinud mitmes valdkonnas, kus keerukaid valikuid ja rutiine tehakse kasutajale lihtsamaks: autohoolduses kasutatakse kontroll-loetelusid, kosmeetika- ja iluteenustes toetavad valikut ning järjepidevust tootekategooriate märgistused ja rutiinipõhised juhised, heaoluvaldkonnas aga treening- ja toitumisplaanid. Samalaadselt võiksid ka rõivaste eluea pikendamist toetavad sõnumid ja teenused pakkuda kasutajale olukorrast lähtuvat lihtsat struktuuri, mis muudab järgmise sammu selgeks ja kergemini teostatavaks.
15. Lõpetuseks rõhutavad tulemused normaliseerimise vajadust: autor peab oluliseks „turvalise eksimisruumi“ põhimõtet, kus katsetamine on aktsepteeritud ning algaja ei koge häbistamist ega ebarealistlikke ootusi. Autori hinnangul võiks selline raam vähendada automaatset teenuste kasutamise vältimist ja toetada rõivaste eluea pikendamise praktikate kujunemist harjumuseks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli koondada empiirilise uuringu tulemuste põhjal teadmисalus rõivaste eluea pikendamist toetavate sekkumiste ja teenuste arendamiseks Eesti kontekstis. Eesmärgi saavutamiseks kaardistas autor noorte täiskasvanute rõivaste eluea pikendamise kasutajatekonnal korduvad kriitilised loobumispunktid ning selgitas nende kujunemist COM-B raamistiku komponentide (võimekus, võimalused ja motivatsioon) kaudu. Sellest lähtudes püstitati kaks uurimusküsimust: (1) millistes kasutajatekonna etappides kaldub noor täiskasvanu rõivaste eluea pikendamisest loobuma ning (2) millist tüüpi COM-B takistused kirjeldavad neid loobumispunkte?

Empiiriline osa põhines kvalitatiivsel uurimisel. Autor kogus andmed poolstruktureeritud intervjuudega 14 noore täiskasvanuga vanuses 18–26 aastat. Andmeanalüüs viidi läbi suunatud sisuanalüüsi põhimõtetel, kus kasutajatekonna etapid toimusid analüüsi struktureeriva teljena ning COM-B raamistik seletava raamina, võimaldades seostada osalejate kogemused käitumuslike takistuste ja soodustajatega.

Tulemused näitasid, et loobumispunktid ei koonu ühte kindlasse etappi, vaid võivad kujuneda kasutajatekonna kõigis faasides. Loobumised ilmnemise nii otsustuse kujunemisel, kasutusfaasis kui ka järeltegevustes. Oluline tulemus oli, et loobumist ei selgita tavaliselt üksik põhjus, vaid käitumuslike tegurite koostoime: psühholoogilise võimekuse piirangud (teadmised, oskused, otsustuskindlus), füüsilised ja sotsiaalsed võimalused (teenuste nähtavus ja kättesaadavus, protsessi sujuvus, lähedaste eeskuju ja praktiline tugi ning sotsiaalsed normid) ning motivatsioon (harjumused, mugavus, uudsuse eelistamine, väärtushinnangud) põimuvad teekonna eri etappides ning suunavad otsust rõiva eluea pikendamise kasuks või kahjuks.

Analüüs tõi esile ka, et eluea pikendamise valmisoleku lähtepunktiks on sageli rõiva tajutud väärtus ja emotsionaalne seotus. Mida suurem on eseme tähendus või tajutud kasutuspotentsiaal, seda enam ollakse valmis panustama aega, raha ja vaeva hooldusse või parandusse. Vastupidiselt võib madala tajutud väärtusega eseme puhul isegi väike ebamugavus või ebakindlus suunata

kiiremale loobumisele. Läbivalt ilmnes sotsiaalne mõõde: lähedaste eeskuju ja praktiline tugi mõjutavad nii oskuste kujunemist kui ka norme selle kohta, kas parandamine on igapäevaelus tavapärane või erandlik tegevus. Samuti osutasid osalejad oma teadmistes tajutud lüngale: rõivate eluea pikendamisega seotud põhimõtted võivad olla üldiselt teada, kuid praktiline teostusoskus ja kontekstipõhine otsustusabi jäävad ebapiisavaks. Lisaks ilmnes huvi loovate ja sotsiaalsete lahenduste vastu, kuid seda mitte niivõrd „maailma päästmise“ argumendist lähtuvalt, vaid koosloome ja ühistegevuse atraktiivsuse tõttu. Osalejate kirjeldustes seostus motivatsioon pigem tegevuse vahetu tähenduse ja sotsiaalse kogemusega kui normatiivse keskkonnaretoorikaga.

Töö tulemuste põhjal teeb autor järgmised järeldused ja praktikasse suunatud ettepanekud:

1. Etapipõhine vaade on vältimatu, sest loobumispunktid võivad tekkida kogu kasutajateekonna ulatuses ning nende põhjused muutuvad etappide lõikes. Seetõttu ei ole tõhus käsitlus, mis piirdub ainult ühe eraldi vaatlemisega.
2. Loobumisi kujundab COM-B tegurite koostoime, mitte üksikud barjäärid. Teenusedisaini arendused on tulemuslikumad juhul, kui samaaegselt arvestatakse võimekusega (oskused ja otsustuskindlus), võimalusega (teenuse nähtavus ja madal barjäär) ning motivatsiooniga (harjumused ja tajutud väärtus).
3. Tajutud väärtus ja emotsionaalne seotus toimivad otsustuslävena. Rõiva eluea pikendamist toetavad sekkumised peaksid aitama kasutajal väärtust ja kasutuspotentsiaali kiirelt hinnata ning tuua nähtavale, millal ja miks on pingutus mõistlik.
4. Praktiliste oskuste arendamine vajab süsteemsust. Ettepanekuna rõhutab autor vajadust tugevdada hooldus- ja lihtparandusoskusi formaal- ja mitteformaalhariduse kaudu ning pakkuda kättesaadavaid mikrovorme (lühijuhised, töötoad), mis vähendavad alustamise barjääri.
5. Kommunikatsioon peaks lähtuma kasutaja vaatenurgast. Moraliseerivate kestlikkusloosungite asemel on mõjusamad juhised ja tööriistad, mis aitavad igapäevaselt langetada rõivate eluea pikendamisega seotud otsuseid (nt kas ma seda tegelikult kannan, millega see sobitub, kuidas saan eseme taas kasutuskõlblikuks).
6. Kõiki sihtrühmi ei ole realistlik korraga kaasata. Autor peab põhjendatuks rakendada varajaste omaksvõtjate loogikat: esmalt toetada neid, kellel on valmisolek ja huvi, ning laiendada seejärel mõju nähtavuse, eeskujude ja lihtsustatud lahenduste kaudu.

Töö tulemused on kasutatavad teenusedisaini sisendina rõivate eluea pikendamist toetavate lahenduste arendamisel, kuna need toovad esile, millistes teekonna punktides kasutaja loobub ning

milliste tegurite koosmõju selleni viib. Praktikas saab tulemusi rakendada (1) teenuste nähtavuse ja leitavuse parandamisel, (2) otsustusabi ja kasutajakesksete juhiste kujundamisel ning (3) oskuspõhiste ja kogukondlike formaatide disainimisel, mis vähendavad ebakindlust ning normaliseerivad rõivate eluea pikendamise praktikaid.

Edasiarendustena peab autor asjakohaseks laiendada valimit ning kaasata täiendavaid vaatenurki, et võrrelda kasutajate kogetud barjääre teenusepakkumise loogikatega. Samuti on põhjendatud piloteerida tuvastatud loobumispunktidest lähtuvaid sekkumisi ning hinnata nende mõju käitumisele. Kvantitatiivne jätku-uuring võimaldaks kvalitatiivses analüüsis ilmnunud mustreid kontrollida suuremal valimil ning täpsustada, millised tegurid on eri segmentides kõige mõjusamad.

SUMMARY

YOUNG ADULTS' CLOTHING LIFESPAN EXTENSION PRACTICES AND BARRIERS

Hanna Korsar

Extending the lifespan of clothing is widely recognised as an effective way to reduce resource use and textile waste in a circular economy. In everyday life, however, many lifespan-extending actions are inconsistent or never started. In Estonia, the clothing lifespan extension journey has not been mapped with sufficient service-design clarity to show where young adults discontinue engagement and why this happens across use and post-use stages.

The aim of this master's thesis is to identify recurring points of discontinuation in young adults' clothing lifespan extension journey and to explain these through Capability, Opportunity, and Motivation factors (the COM-B model). Based on this explanation, the thesis proposes service-design recommendations and intervention points for improving repair services and other lifespan-supporting solutions in Estonia. The study addresses two research questions: (1) at which stages of the customer journey do young adults tend to abandon clothing lifespan extension, and (2) which COM-B factors describe and explain these points of discontinuation?

The theoretical framework situates clothing lifespan extension within circular-economy principles and the waste hierarchy, emphasising the use phase as a key leverage point for reducing environmental impacts. Lifespan extension is conceptualised as an interconnected set of practices and services, shaped not only by individual choices but also by the service ecosystem—its accessibility, friction, trust, and social meanings. Analytically, the thesis combines Customer Journey Mapping (CJM) and COM-B: CJM structures where discontinuation occurs, while COM-B explains why it occurs.

Empirically, the qualitative study is based on 14 semi-structured interviews (V1–V14) conducted with 18–26-year-olds in November 2025. Purposive sampling was used to include information-rich cases with diverse clothing practices; thematic saturation began to appear after around twelve interviews, followed by two additional interviews to ensure variation. Data were analysed using directed content analysis, using journey stages as the structuring axis and COM-B as the explanatory lens. For reporting, the journey is presented in three stages: (1) decision-making, (2) use, and (3) post-use activities.

The findings indicate that abandonment is rarely a single, deliberate choice. Instead, it emerges through accumulated micro-decisions and interruptions across the journey. A recurring mechanism is default discontinuation: actions fade because of uncertainty, decision fatigue, time pressure, or service-related friction rather than explicit rejection.

In the decision-making stage, discontinuation often begins at purchase. Impulsive buying, novelty-seeking, and limited anticipation of care demands can frame garments as temporary items, reducing later willingness to invest in care or repair even when services are available. In the use stage, discontinuation is most concentrated and reflects interlocking barriers. Capability constraints (limited skills, knowledge, confidence) combine with opportunity constraints (time scarcity, low service visibility, unclear processes and outcomes). Social and aesthetic risks also matter: some participants described discomfort, fear of judgement, or embarrassment when considering repair services. As a result, garments are put “on hold,” defects worsen, and repair later feels disproportionate to the effort.

In the post-use stage, discontinuation frequently stems from process friction. Preparing items for resale or purposeful recirculation (photographing, describing, pricing, coordinating logistics) competes with simpler alternatives such as giving away quickly, leaving items unused, or discarding them. Convenience therefore becomes decisive, and garments may exit circulation before their full use potential is realised.

Across stages, perceived value and emotional attachment act as a threshold: higher perceived value increases willingness to overcome capability and opportunity barriers, while low perceived value makes even minor uncertainties sufficient to trigger discontinuation. Social influence cuts across the journey as well: close others’ examples and practical help shape routines, norms, and perceptions of whether repair is “normal” or exceptional. Participants also pointed to gaps in

formal education and public guidance: sustainability ideas may be familiar, but practical, context-specific know-how and decision support are often lacking.

To refine implications, the thesis synthesises qualitative consumption segments and shows that critical stages and dominant barriers vary by segment. For example, an “ultra-fast-fashion user” is strongly driven by convenience and automatic motivation, while a “second-hand enthusiast” struggles with material/quality uncertainty and service visibility. A “quality-oriented buyer” may hesitate due to trust and risk perceptions (fear of damaging a valued item), whereas a “pragmatic mixed consumer” is particularly vulnerable to post-use friction and convenience-based choices. This highlights the limits of one-size-fits-all messaging and services.

Based on the results, the thesis proposes a stage-based service-design logic to reduce discontinuation: (1) improve service visibility and one-step access through clear service descriptions, transparent pricing, and low-friction initiation; (2) provide user-centred decision aids that translate lifespan extension into everyday choices; (3) strengthen practical skills through formal and non-formal learning supported by short, accessible micro-formats; and (4) offer guided and socially safe formats (e.g., repair cafés, workshops) that reduce uncertainty and normalise repair. The thesis suggests starting with users who already show readiness, then expanding impact through visibility, role models, and simplified solutions.

The thesis contributes by demonstrating the value of integrating CJM and COM-B to make discontinuation mechanisms actionable for service design. Practically, it provides structured input for improving repair services and other interventions by addressing capability, opportunity, and motivation in combination rather than as isolated barriers.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Abagnato, S., Rigamonti, L., & Grosso, M. (2024). Life cycle assessment applications to reuse, recycling and circular practices for textiles: A review. *Waste Management*, 182, 74–90. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2024.04.016>
- Bianco, I., De Bona, A., Zanetti, M., & Panepinto, D. (2023). Environmental Impacts in the Textile Sector: A Life Cycle Assessment Case Study of a Woolen Undershirt. *Sustainability*, 15(15), 11666. <https://doi.org/10.3390/su151511666>
- Bocken, N. M. P., De Pauw, I., Bakker, C., & Van Der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of Industrial and Production Engineering*, 33(5), 308–320. <https://doi.org/10.1080/21681015.2016.1172124>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2). <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Buchanan, R. (1992). Wicked Problems in Design Thinking. *Design Issues*, 8(2), 5. <https://doi.org/10.2307/1511637>
- Ceschin, F., & Gaziulusoy, I. (2016). Evolution of design for sustainability: From product design to design for system innovations and transitions. *Design Studies*, 47, 118–163. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2016.09.002>
- Chapman, J. (2015). *Emotionally Durable Design: Objects, Experiences and Empathy* (2. tr). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315738802>
- Charter, M., & Keiller, S. (2018). Repair cafés: Circular and social innovation. *Designing for the Circular Economy*. Routledge.
- Cooper, T. (2002). Durable consumption: Reflections on product life cycles and the throwaway society. E. Hertwich (Toim), *Life-cycle Approaches to Sustainable Consumption: Workshop Proceedings, 22 November 2002*. International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). <http://pure.iiasa.ac.at/6714/>
- Cooper, T. (2010). *Longer Lasting Products: Alternatives To The Throwaway Society*. Gower Publishing. <https://doi.org/10.4324/9781315592930>
- Creswell, J. D., & Creswell, J. W. (2017). *Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. SAGE Publications.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. SAGE Publications.

- Dekhili, S., Achabou, M. A., & Nguyen, T.-P. (2025). When the pro-ecological intentions of second-hand platforms backfire: An application in the case of Vinted. *Journal of Cleaner Production*, 486, 144399. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.144399>
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*, 40(4), 314–321. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x>
- Diddi, S., Yan, R.-N., Bloodhart, B., Bajtelsmit, V., & McShane, K. (2019). Exploring young adult consumers' sustainable clothing consumption intention-behavior gap: A Behavioral Reasoning Theory perspective. *Sustainable Production and Consumption*, 18, 200–209. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.02.009>
- Ellen Macarthur Foundation. (s.a.). *Circular economy in fashion: Building a waste-free, more responsible industry*. Salvstatud 18. november 2025, <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/fashion/overview>
- Ellen Macarthur Foundation. (2017). *A New Textiles Economy: Redesigning fashion's future*. <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/a-new-textiles-economy>
- Escourido-Calvo, M., Prado-Dominguez, A., & Martin-Palmero, F. (2025). Generation Z, Circular Fashion, and Sustainable Marketing. *International Journal of Digital Marketing, Management, and Innovation*, 1, 1–23. <https://doi.org/10.4018/IJDMMI.367035>
- Euroopa Komisjon,. (2019). *Euroopa roheline kokkulepe*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_et
- Euroopa Komisjon,. (2020). *New Circular Economy Action Plan*. https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy_en
- Euroopa Komisjon,. (2022). *ELi kestliku ja ringse tekstiili strateegia*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022DC0141>
- European Parliament. (2008). *Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives (Text with EEA relevance)*. <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj>
- Farrant, L., Olsen, S. I., & Wangel, A. (2010). Environmental benefits from reusing clothes. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 15(7), 726–736. <https://doi.org/10.1007/s11367-010-0197-y>
- Gharfalkar, M., Court, R., Campbell, C., Ali, Z., & Hillier, G. (2015). Analysis of waste hierarchy in the European waste directive 2008/98/EC. *Waste Management*, 39, 305–313. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2015.02.007>
- Gibson, J. J. (2014). *The Ecological Approach to Visual Perception: Classic Edition*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315740218>
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How Many Interviews Are Enough? *Field Methods - FIELD METHOD*, 18, 59–82. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>

- Gwilt, A. (2014). *What Prevents People Repairing Clothes? An investigation into community-based approaches to sustainable product service systems for clothing repair*. 3.
- Halvorsrud, R., Kvale, K., & Følstad, A. (2016). Improving service quality through customer journey analysis. *Journal of Service Theory and Practice*, 26, 840–867. <https://doi.org/10.1108/JSTP-05-2015-0111>
- Kimbell, L. (2011). Designing for Service as One Way of Designing Services. *International Journal of Design*, 5, 41–52. <https://www.ijdesign.org/index.php/IJDesign/article/viewFile/938/335>
- Klepp, I. G., Laitala, K., & Wiedemann, S. (2020). Clothing Lifespans: What Should Be Measured and How. *Sustainability*, 12(15), 6219. <https://doi.org/10.3390/su12156219>
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239–260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Konovalov, M., Noronha, J. V., & Kuusk, K. (2023). Layers of repair increasing the emotional durability of fashion and textiles. *PROCEEDINGS 5th PLATE Conference*, 518–523. <https://research.aalto.fi/en/publications/layers-of-repair-increasing-the-emotional-durability-of-fashion-a/>
- Laitala, K., & Klepp, I. G. (2018). Care and Production of Clothing in Norwegian Homes: Environmental Implications of Mending and Making Practices. *Sustainability*, 10(8), 2899. <https://doi.org/10.3390/su10082899>
- Laitala, K., & Klepp, I. G. (2020). What Affects Garment Lifespans? International Clothing Practices Based on a Wardrobe Survey in China, Germany, Japan, the UK, and the USA. *Sustainability*, 12(21), 9151. <https://doi.org/10.3390/su12219151>
- Laitala, K., Klepp, I. G., Haugrønning, V., Throne-Holst, H., & Strandbakken, P. (2021). Increasing repair of household appliances, mobile phones and clothing: Experiences from consumers and the repair industry. *Journal of Cleaner Production*, 282, 125349. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125349>
- Laitala, K., Klepp, I., & Henry, B. K. (2017). *Use phase of wool apparel: A literature review for improving LCA*. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-820-4-202>
- Lemon, K., & Verhoef, P. (2016). Understanding Customer Experience Throughout the Customer Journey. *Journal of Marketing*, 80. <https://doi.org/10.1509/jm.15.0420>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. SAGE Publications.
- McLaren, A., Oxborrow, L., Cooper, T., Hill, H., & Goworek, H. (2015). *Clothing longevity perspectives: Exploring consumer expectations, consumption and use* (1k 229–235).
- McQueen, R. H., Jain, A., McNeill, L. S., & Kozlowski, A. (2022). The role of resources in repair practice: Engagement with self, paid and unpaid clothing repair by young consumers. *Textile Research Journal*. <https://doi.org/10.1177/00405175221123067>

- Michie, S., van Stralen, M. M., & West, R. (2011). The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. *Implementation Science*, 6(1), 42. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-6-42>
- Mizrachi, M. P., & Sharon, O. (2025). Secondhand fashion consumers exhibit fast fashion behaviors despite sustainability narratives. *Scientific Reports*, 15(1), 34968. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-19089-1>
- Moora, H., Aus, R., Varov, I., Peterson, M. K., & Kuldna, P. (2022). *Tekstiili ringlussevõtu tehnoloogiate uuring ja analüüs*.
- Niinimäki, K., Peters, G., Dahlbo, H., Perry, P., Rissanen, T., & Gwilt, A. (2020). The environmental price of fast fashion. *Nature Reviews Earth & Environment*, 1, 189–200. <https://doi.org/10.1038/s43017-020-0039-9>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice* (4th ed.). SAGE Publications.
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Rosenbaum, M. S., Otalora, M. L., & Ramírez, G. C. (2017). How to create a realistic customer journey map. *Business Horizons*, 60(1), 143–150. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2016.09.010>
- Sandin, G., & Peters, G. M. (2018). Environmental impact of textile reuse and recycling – A review. *Journal of Cleaner Production*, 184, 353–365. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.02.266>
- Sangiorgi, D., & Prendiville, A. (2017). *Designing for Service: Key Issues and New Directions*. Bloomsbury Academic.
- Sevaldson, B. (2013). *Systems Oriented Design: The emergence and development of a designerly approach to address complexity*. <https://doi.org/10.21606/learnxdesign.2013.133>
- Shim, S., Kim, J., & na, Y. (2018). An exploratory study on up-cycling as the sustainable clothing life at home. *Fashion and Textiles*, 5. <https://doi.org/10.1186/s40691-018-0129-1>
- Stickdorn, M., Hormess, M. E., Lawrence, A., & Schneider, J. (2018). *This Is Service Design Doing*. O'Reilly Media.
- Stickdorn, M., & Schneider, J. (2012). *This is Service Design Thinking: Basics, Tools, Cases*. BIS Publisher.
- Zero Waste Europe. (2023). *A Zero Waste Vision for Fashion*. <https://zerowasteurope.eu/library/a-zero-waste-vision-for-fashion-all-we-need-is-less/>

- Zhang, L., & Hale, J. (2022). Extending the Lifetime of Clothing through Repair and Repurpose: An Investigation of Barriers and Enablers in UK Citizens. *Sustainability*, 14, 10821. <https://doi.org/10.3390/su141710821>
- Zimand-Sheiner, D., & Lissitsa, S. (2024). Generation Z - factors predicting decline in purchase intentions after receiving negative environmental information: Fast fashion brand SHEIN as a case study. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 81, 103999. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2024.103999>
- Zomerdijk, L., & Voss, C. (2010). Service Design for Experience-Centric Services. *Journal of Service Research - J SERV RES*, 13, 67–82. <https://doi.org/10.1177/1094670509351960>
- Tallinna Linnavolikogu. (2025). *Tallinna ringmajanduse arengukava 2035*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/417062025027>
- Turunen, L. L. M., & Gossen, M. (2024). From Preloved to Reloved: How Second-Hand Clothing Companies Facilitate the Transaction of Used Garments. *Journal of Sustainability Research*, 6(1). <https://doi.org/10.20900/jsr20240002>
- United Nations Environment Programme. (2023). *Sustainability and Circularity in the Textile Value Chain—A Global Roadmap | UNEP - UN Environment Programme*. <https://www.unep.org/resources/publication/sustainability-and-circularity-textile-value-chain-global-roadmap>
- Valle-Noronha, J., Konovalov, M., & Kuusk, K. (2025). Layers of Repair—On Mending, Care, and Aesthetics of Affect. *Fashion Theory*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/1362704X.2025.2527447>
- Wiedemann, S., Biggs, L., Nguyen, Q., Clarke, S., Laitala, K., & Klepp, I. (2021). Reducing environmental impacts from garments through best practice garment use and care, using the example of a Merino wool sweater. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 26. <https://doi.org/10.1007/s11367-021-01909-x>
- WRAP. (2013). *Design for extending clothing life*. WRAP - The Waste and Resources Action Programme. <https://www.wrap.ngo/resources/report/design-extending-clothing-life>
- WRAP. (2017). *Valuing our clothes: The cost of UK fashion*. <https://www.wrap.ngo/resources/report/valuing-our-clothes-cost-uk-fashion>
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research*. SAGE Publications.

LISAD

Lisa 1. Rõivaste eluea pikendamise praktikad

Kategooria	Isiklik	Professionaalne	Juhendatud / kogukondlik
Hooldus	hoiustamine; puhastamine; taastamine ja värskendamine; viimistlemine	hoiustamis- ja hooldusnõustamine; pesu- ja puhastusteenused; kangaste taastamise ja värskendamise teenused	hooldamise töötoad ja koolitused;
Parandus	parandamine; dekoratiivne parandamine; kohendamine (nt istuvus/pikkus); stiliseerimine (kasutusviisi muutus); ümberdisainimine; loovkasutus (<i>upcycling</i>)	rätsepa- ja parandusteenused; dekoratiivse paranduse teenus; kohendustööd (nt istuvus/pikkus); ümberdisain, loovkasutus (<i>upcycling</i>)	parandamise ja ümbertegemise töötoad; remondikohvikud; ringmajanduskeskused
Järeltegevus	müümine; annetamine; kinkimine; vahetamine; laenutamine	komisjonimüük; järelturu müügiplatvormid; rendi- ja laenutusteenused	riidevahetusüritused; riidemüügiüritused

Alliaks: Autori koostatud joonisel 3 esitatud sünteesi põhjal

Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuukava

Sissejuhatus

Täna, et oled nõus selles intervjuus osalema. See vestlus on osa minu magistritööst, mis uurib noorte täiskasvanute rõivaste eluea pikendamise praktikaid. Intervjuu eesmärk on mõista sinu igapäevaseid harjumusi ja kogemusi rõivaste kasutamisel. Kõiki vastuseid kasutatakse anonüümselt ning ainult akadeemilisel eesmärgil. Vestlus on poolstruktureeritud: mul on ette valmistatud teemad ja küsimused, kuid saame liikuda loomulikult sinu kogemuste järgi, peatuda pikemalt seal, kus tundub oluline, ning käsitleda ka muid seotud teemasid.

Teema 1. Tarbimisvalikud

1. Milliseid riideid sa tavaliselt ostad ja mis mõjutab su valikuid?
2. Kust sa enamasti riideid ostad ja miks just seal?
3. Kui tihti sa riideid ostad ja mis paneb sind ostma?

Teema 2. Praktikad

4. Kuidas sa hindad rõiva kvaliteeti ja kestvust enne ostu või kasutuse käigus?
5. Kuidas sa oma riideid hoiustad ja hooldad ning mis on selle juures lihtne või keeruline?
6. Kui riie vajab parandust: mida sa teed (parandad ise või kasutad teenust) ja miks?
7. Kust sa vajadusel infot või teenust otsid?
8. Kirjelda mõnda hiljutist kogemust (hooldus, parandus või ümbertegemine): mis läks hästi, mis oli keeruline ning kas tulemus vastas ootustele?
9. Mida sa teed rõivastega, mida enam ei kannan?

Teema 3. Tajutud takistused

10. Mis takistab sul kõige sagedamini rõiva eluiga pikendamast?
11. Mis aitaks sul seda tulevikus lihtsamini teha?

Teema 4. Esteetiline ja emotsionaalne väärtus

12. Millal on rõival sinu jaoks emotsionaalne või esteetiline väärtus ning kuidas see mõjutab selle eluaja pikendamise või sellest loobumise otsust?

Kokkuvõte

13. Kas sa soovid midagi veel lisada?

Lisa 3. Intervjuude transkriptsioonid

https://drive.google.com/drive/folders/1Fg_MaHvV3abGFjIvnF3wAS-xTSuNpXbj?usp=sharing

Lisa 4. Intervjueeritavate profiil

Kood	Sugu	Vanus	Hõivatus	Peamine tarbitav moetoodete turusegment	Kogemus rõivaste eluiga pikendavate teenustega	Intervjuu kestvus
V1	naine	21	õpib, töötab	kiirmood	vähene	00:50
V2	naine	20	õpib, töötab	ultrakiirmood	puudub	00:57
V3	mees	25	õpib, töötab	uuskasutus	puudub	00:51
V4	naine	24	õpib	uuskasutus	vähene	00:59
V5	mees	21	õpib	uuskasutus	puudub	00:51
V6	naine	22	õpib, töötab	luksus- ja disainermood	sage	00:50
V7	naine	24	töötab	uuskasutus	vähene	00:57
V8	mees	19	õpib	uuskasutus	puudub	00:44
V9	naine	25	õpib, töötab	massimood	keskmine	00:46
V10	naine	23	õpib, töötab	uuskasutus	keskmine	01:04
V11	mees	24	töötab	massimood	sage	00:54
V12	mees	18	õpib	uuskasutus luksus- ja disainermood	sage	01:15
V13	naine	19	õpib	ultrakiirmood	puudub	00:47
V14	naine	26	töötab	kiirmood	vähene	00:54

Allikas: Autori koostatud

Märkus:

1. Klassifikatsioon põhineb osalejate enesekirjeldusel intervjuus ning hõlmab rõivaste paranduse, kohanduse ja hooldusteenuste kasutamist.
2. Näitajad: 0 – puudub; 1 – vähene (harvad üksikjuhtumid); 2 – keskmine (aeg-ajalt); 3 – sage (regulaarselt).

Lisa 5. Kvalitatiivse andmeanalüüsi struktuur

Peakategooria	Alamkategooria	Kood
Tarbimisprofiil	toote tüüp: ultrakiirmood	TT_UKM
	toote tüüp: kiirmood	TT_KIM
	toote tüüp: massimood	TT_MAM
	toote tüüp: luksus- ja disainermood	TT_LDM
	toote tüüp: uuskasutus	TT_UUSK
	ostukoht: <i>online</i>	OK_ONL
	ostukoht: füüsiline pood	OK_FYS
	ostusagedus: sage	OS_SAG
	ostusagedus: harv	OS_HAR
	ostumotivatsioon: vajaduspõhine ost	OM_VAJ
	ostumotivatsioon: emotsionaalne ost	OM_EMO
Teadvustamine	probleemi sõnastamine	CJM_O
	vajaduse teadvustamine	CJM_O
Info otsimine	info otsimine lähedastelt	CJM_O
	info otsimine internetist ja sotsiaalmeediast	CJM_O
	tuginemine isiklikele teadmistele ja kogemustele	CJM_O
Kaalumine ja otsustamine	otsus parandada (teenus või ise)	CJM_O
	otsus osta uus ese	CJM_O
Hooldus- ja paranduspraktikad	hoiustamine / säilitamine	CJM_K
	pesemine tavalise programmiga	CJM_K
	õrn pesu / käsipesu / villaprogramm	CJM_K
	pesu optimeerimine	CJM_K
	värskendamine ja hooldusvõtted	CJM_K
	hooldusteenuste kasutamine	CJM_K
	ise parandamine	CJM_K
	parandamisteenuste kasutamine	CJM_K

Lisa 5 järg

Ümbertegemine ja ümberdisain	ümberdisain, loovkasutus (<i>upcycling</i>)	CJM_K
	stiliseerimine	CJM_K
	kohandamine vastavaks vajadusele	CJM_K
Korduskasutus	müük	CJM_J
	annetamine	CJM_J
	kinkimine / vahetamine sõpradega	CJM_J
Loobumine	äraviskamine olmeprügisse	CJM_J
	alleshoidmine emotsionaalsel põhjusel	CJM_J
Võimekus – füüsiline	parandamisoskus	C_PHY
	õmblusmasina kasutamise oskus	C_PHY
	tehniline oskus	C_PHY
	vahendite olemasolu	C_PHY
Võimekus – psühholoogiline	teadmised rõivaste hooldusest ja materjalidest	C_PSY
	teadmised parandusteenustest ja uuskasutuse võimalustest	C_PSY
	enesekindlus ise parandada / katsetada	C_PSY
	info üleküllus või segadus (ei orienteeru juhistes, soovitustes)	C_PSY
Võimalus – füüsiline	ligipääs parandusteenustele	O_PHY
	teenuse hind	O_PHY
	ajaressurss	O_PHY
	ligipääs pesumasinale / pesuteenusele	O_PHY
	ligipääs uuskasutuskanalitele	O_PHY
Võimalus – sotsiaalne	lähedaste toetus ja praktiline abi	O_SOC
	sõpruskonna normid	O_SOC
	eeskujud ja inspiratsioon	O_SOC
	sotsiaalne surve ja häbi	O_SOC
	info liikumine sotsiaalsetes kanalites	O_SOC

Lisa 5 järg

Motivatsioon – refleksiivne	väärtushinnang: keskkond ja kestlik tarbimine	M_REF
	stiili ja identiteedi kaalutlus	M_REF
	pikema eluea ja kvaliteedi tähtsustamine	M_REF
	rahalised kaalutlused	M_REF
	teadlik otsus rõivast hooldada/parandada	M_REF
	teadlik ignoreerimine	M_REF
Motivatsioon – automaatne	harjumus osta uus	M_AUT
	emotsionaalne seotus rõivaga	M_AUT
	häbi või ebamugavustunne	M_AUT
	esteetiline standard / välimuse sobivus	M_AUT
	impulssostud	M_AUT
	vastumeelsus pingutuse suhtes	M_AUT
Tulemus	eluiga pikeneb	POS
	eluiga lõppeb	NEG
	eluea lõpp ebaselge	NEU

Allikas: Autori koostatud

Lisa 6. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina, Hanna Korsar

1. Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Noorte täiskasvanute rõivaste eluea pikendamise praktikad ning takistavad tegurid“, mille juhendaja on Jana Kukk,
 - 1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
 2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.
-

2.01.2026

¹ Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal vastavalt üliõpilase taotlusele lõputööle juurdepääsupiirangu kehtestamiseks, mis on allkirjastatud teaduskonna dekaani poolt, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil. Kui lõputöö on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega ning lõputöö kaas- või ühisautor(id) ei ole andnud lõputööd kaitsvale üliõpilasele kindlaksmääratud tähtajaks nõusolekut lõputöö reprodutseerimiseks ja avalikustamiseks vastavalt lihtlitsentsi punktidele 1.1. ja 1.2, siis lihtlitsents nimetatud tähtaja jooksul ei kehti.